

מלאכת מחשבת

דיון לעומק בנושאים עיוניים ~ רעיונות והערות ~ בפרשת השבוע

פרשת השבוע "בלק" (ובו ו' עניינים בביאור הפרשה ופרק "נחשבה")

הרב רבי יאיר וינשטוק שליט"א

כוחו של חרם.

כמבואר לעיל, ולכן היו שם, וזמרי בן סלוא שמע לבני שבטו שהתלונו אצלו, ונטל כ"ד אלף מישראל והלך אצל כזבי בת צור ונטלה והביאה עמם למשה רבינו כדאיתא בסנהדרין פב., וזהו ביאור הפסוק, דויקרב אל אחיו, היינו בני שבטו שהתלונו אצלו, את המדינית שנטל את כזבי עמו, ובא עליה לעיני משה ולעיני הסנהדרין שישבו במקומם פתח אהל מועד, ובזה מיושב המקרא היטב.

ועד המסייע לפירוש זה הם דברי המהרש"א בח"א לסנהדרין שם (ד"ה אצל זמרי), דהא דבכו פתח אהל מועד, היינו משום שהוא מקום שההלכה יוצאת משם, והשתא בכו על שנתעלמה ההלכה מהם, ע"ש. ולדברינו הרי ודאי זו סיבת הבכיה כפל כפלים, שהסנהדרין שמהם תורה יוצאת לישראל ישבו במקום ממנו יוצאת ההלכה, ובכל אופן נתעלמה ההלכה.

אמנם עד השתא לא מצינו אלא שכשנאמר "כל העדה" אפשר לפרש הכוונה לענין הסנהדרין, אבל הכא הרי נאמר "כל עדת בני ישראל", ומהיכ"ת לפרש דגם מטבע לשון זו קאי על הסנהדרין.

אכן יעויין בפ"י הרמב"ן שם (ד"ה הרגו איש אנשיו) שכתב, דמשה ציוה לכל ב"ד של כל שבט שידון את שבטו, וזו היא הכוונה "איש אנשיו". והוסיף לפרש כל ענין הפרשה, וז"ל: "והנכון בעיני בענין הפרשה, כי מתחלה נאמר ויצמד ישראל לבעל פעור וכו', והשם

א) משמעות תיבות "כל העדה" וביאור מקראות לפי זה (מהגאון רבי אברהם חנוך שפיגל שליט"א)

לפי בלק: ויקרב אל אחיו את המדינית לעיני משה ולעיני כל עדת בני ישראל והמה בכים פתח אהל מועד" (כהו). אין המקרא הזה אומר אלא דרשוני, בשלמא משה, מקום מושבו היה פתח אהל מועד, שם ישב כל יום להיות מזומן לפני השכינה, ומשם לימד העם חוקים ומשפטים, אבל כל עדת בני ישראל מה עשו שם, והרי באותו זמן שחנו בשטים היה מחנה ישראל י"ב מיל על י"ב מיל כדקאמר רבב"ח בעירובין נה:, וכי בכל יום נקבצו אל פתח אהל מועד, ומדוע יקבצו לשם כל הקהל במקום שלא מצינו ציווי לכך. ועוד, מהו אומר ויקרב "אל אחיו" את המדינית לעיני משה "ולעיני כל עדת בני ישראל", וכי אחיו אינם בכלל כל עדת ישראל.

ועוד, מה שייך לומר בזה "לעיני כל עדת בני ישראל", וכי כל הששים רבוא ראו המעשה הזה. ועוד, אם כל הששים רבוא בכו על החטא, א"כ מי חטא, וכל זה מעורר תמהון לבב.

ולפי המבואר לעיל, דבכל מקום שזכר לשון "כל העדה" וקשה לפרשו כפשוטו אפשר לפרשו לענין סנהדרין, נראה דגם כאן אפשר וצריך לפרש כן. דהא דנאמר "ולעיני כל עדת בני ישראל" אין הכוונה לכל הששים רבוא, אלא הכוונה לסנהדרין בלבד, שהם מקומם בפתח אהל מועד

מהשתא נראה לפרש בדרך זו גם את הכתוב האמור אח"כ בפנחס: "וירא פנחס בן אלעזר בן אהרן הכהן, ויקם מתוך העדה" (שם, ז), ולפי האמור הכונה היא דפנחס קם מתוך מושב הסנהדרין שישב בו, ומשם הלך לקנא קנאת ה' צבא-ות. ואם נפשך לדעת שדברינו נכונים, צא וראה בתרגום יונתן בן עוזיאל שתרגם כאן: "קם מגו סנהדרי דיליה", והדברים מתוקים.

(מהרה"ג החו"ב בעל ויברך דוד) (שליט"א)

(ב) פשרה של קבלת הרמב"ם על חזרת הנבואה בשנת ד'תתקע"ו

כתב הרמב"ם באגרת תימן:

"אבל יש אצלנו קבלה גדולה ונפלאה, קבלתי אותה מאבי שקבל מאביו ומאבי אביו¹, והוא קבל הדבר, וכן הדבר עד תחלת הגלות של ירושלים, כמו שנאמר וגלות החל הזה לבני ישראל אשר כנענים עד צרפת וגלות ירושלים אשר בספרד ירשו את ערי הנגב, וביאור הדבר, שבנבואת בלעם רמז שתחזור הנבואה לישראל אחר שתפסוק מהם, לפי שיש בתורה פסוקים שאף על פי שהכונה בהם לשום ענין, אף על פי כן יש בהם רמז לענין אחר, כמו שמצינו ממאמר יעקב אבינו עליו השלום שאמר לבניו רדו שמה, שעכבו במצרים כמנין רד"ו, שהם מאתים ועשר שנים, וכן מאמר משה רבינו עליו השלום שאמר כי תוליד בנים ובני בנים ונושנתם בארץ, שישבנו בארץ ישראל מיום שנכנסנו בה עד גלות המלך יויכין כמנין נושנתם והם שמנה מאות ארבעים ושש שנה, וכזה הרבה. ועל הענין הזה קבלנו שזה שאמר בלעם כעת יאמר ליעקב

¹ וזאת למודעי שאבות אבותיו של הרמב"ם היו גדולים מאוד בתורה ויראה, כמ"ש ר' אהרן מלונגיל אל הרמ"ה באגרות הרמ"ה (כתאב אלרסאיל) סי' כ"א: "מעיד אני עלי שמים וארץ כי שמעתי כתב ספר יחוסו כלם חכמים וידועים עובדי אלקים רב בן רב דיין בן דיין קורא הדורות מראש כמהלל עד רבינו הקדוש כלם אנשים בעלי חכמה ויראה אנשי שם ותהלה בעלי תורה וגדולה".

ברחמיו אמר למשה שישפטו השופטים (היינו בי"ד של כל שבט ושבט כמו שכתב לפני כן) וכו', ומשה צוה כן לשופטים, וכאשר נאספו כל העדה פתח אהל מועד לעשות כדבר משה, ועוד הנגף הווה בעם, והנה העיז השמעוני הזה וכו', והנה התחילו משה והשופטים לבכות, ויעמד פנחס ויפלל, וכו', עכ"ל.

והנה הרמב"ן כתב: "נאספו כל העדה פתח אהל מועד לעשות כדבר משה", ור"ל דהסנהדרין של כל שבט נתקבצו לפתח אהל מועד, וסיים: "התחילו משה והשופטים לבכות", ולא פירש להדיא מנין לו כל זה, ומנין לו שכל בתי הדינים נקבצו לשם, והיכן נזכר שהשופטים בכו עם משה.

מ"מ לדבריו עולה בבירור שביאור הפסוק הוא כמו שכתבנו, דהא דנאמר "לעניי משה ולעניי כל עדת בני ישראל" קאי על הסנהדרין שהיו עם משה (ולדבריו קאי על הסנהדרין של כל השבטים), והסנהדרין הם שבכו עמו בפתח אהל מועד שהיה מקומם, ודברי הרמב"ן מתבארים מתוך הכתוב עצמו. (מיהו יל"ע מדוע נקבצו כולם לשם, הלא משה ציוה לבי"ד של כל שבט לשפוט בני שבטו, ולא נראה דמקום מושב בי"ד של שבט היה פתח אה"מ, ורק בי"ד הגדול בעיני שם, וע"ע ברמב"ן).

ולדברי הרמב"ן יתכן לבאר מדוע לא נאמר כאן סתם "כל העדה", דתיבות אלו רומזות לסנהדרין גדולה של ע"א דוקא, אבל כאן מלבדס הרי נקבצו לשם גם בתי דינים של כל שבטי ישראל, ולכך קאמר "כל עדת בני ישראל", ור"ל דהיו שם כל העדות של בני ישראל, היינו כל הסנהדרין של כל השבטים, (ויתכן דזה גופא המקור להא דכל בתי הדינים של השבטים התכנסו לשם), וכמשנ"ת.

וביאור זה בירושלמי מבואר גם בפירוש ספר יצירה לר' יהודה הברצלוני עמ' 239, וז"ל: "וגם יש מי שדורש בזה הפסוק שאמר בלעם הרשע ברוח הקדש דכתי' כעת יאמר ליעקב ולישראל מה פעל ק-ל וקא דריש עת כעת שהיה לו לומר עת והאי דקאמר כעת למילף הכי, והכי איתמר בירושלם עת כעת מלמד שאותו רשע כבחצי ימיו של עולם היה עומד, והיו לבריאת עולם אותו עת אלפים תפ"ז, ואלפים תפ"ז משם והנה הרי ארבעת אלפים תתקע"ד שנה מבריאת עולם ועד הגואל שיבוא במהרה בימינו לדעת דרש זה... והיה דאתמר בירושלמי שאותו רשע כבחצי ימיו של עולם הוא עומד ופירוש כעת יאמר ליעקב, הכין פי', נתנבא אותו רשע ברוח הקדש ואמר כשימשך העולם כשיעור זו העת שיש עתה לבריית עולם שהיו לאותו עת אלפים תמ"ה (צ"ל תפ"ז) וכשימשך העולם כאותו השיעור יותר וזהו שיעור עת, כעת אותו עת יהיה הגאולה, וישאלו הכל לישראל, ואפילו מלאכי השרת ישאלו לישראל מה פעל ק-ל, שיהיו כל ישראל בסודו של הקב"ה, אמן במהרה בימינו".

וכן הובא ענין זה מספר מגילת המגילה לר' אברהם ב"ר חייא הנשיא, אך שם לא הביא את הירושלמי ולא את הקבלה (והביא יחד עם זה עוד הרבה חישובים על שנים אחרות), וז"ל: "ועוד מדרך אחרת. אם אנו דורשים מן הכתוב הזה שנאמר כעת יאמר ליעקב ולישראל מה פעל ק-ל אשר משמעו כמספר העת הזו לעתיד יאמר ליעקב ולישראל פעולת הק-ל. והעת ההיא היתה מלחמת סיחון ועוג אשר היתה בכדי ארבעים שנה לצאת בני ישראל מארץ מצרים. והיא שנת אלפים תפ"ח לעולם ויהיה העת על החשבון הזה כשנת ד' אלפים תתקע"ו לעולם".

ולכאורה תמוה שהרי כבר יותר משמונה מאות שנה עברו מאז הזמן ההוא, ועדיין לא עמד לנו נביא וחזזה ואותותינו לא ראינו, ואיך יתכן שקבלה גדולה ונפלאה זו לא נתקיימה, מה גם שקבלה זו מפרשת את דברי בלעם שאמרו חז"ל שנבואתו היתה שקולה כביכול לנבואתו של משה רבינו שראה באספקלריא המאירה, והרי נבואה לטובה אינה בטילה.

ובפי' הכותב לעין יעקב כתב על זה שבעווינו שרבו עבר העת ההוא, וכ"כ

ולישראל מה פעל ק-ל יש בו סוד, שמן העת ההיא יש לחשב כמעין שיש מששת ימי בראשית ועד אותה העת, ותחזור הנבואה לישראל, ואז יאמרו להם הנביאים מה פעל ק-ל. ונבואה זו נאמרה בשנת הארבעים לצאתם מארץ מצרים, ותמצא התחלת החשבון עד אותה העת אלפים ארבע מאות שמונים ושמונה שנה, שהסימן בתפ"ח גאולים, ולפי ההקש הזה והפירוש הזה תחזור הנבואה לישראל בשנת ארבעת אלפים תשע מאות שבעים ושש ליצירה, ואין ספק שחזרת הנבואה היא הקדמת משיח, שנאמר ונבאו בניכם ובנותיכם. זהו יותר אמיתי מכל חשבון שנאמר בשום קץ, וזה שאמרנו שהוא אמיתי אחר שהוזהרנו עליו ומנעונו תכלית המניעה לגלותו, שלא יהיה בעיני העם ברחוק, וכבר הודעתך אותו, וברוך היודע".

(הנוסח הנ"ל הוא לפי תרגום ר' נחום, ובתרגום אבן תבון כתוב שבלעם היה בשנת ב' אלפים תפ"ו והנבואה תחזור בד"א תתקע"ב, ובמקור הערבי וכן בתרגום אבן חסדאי כתב שבלעם היה בשנת בד' תפ"ה והנבואה תחזור בד"א תתקע"ע).

ויש לציין שברמב"ם הל' שמיטה ויובל כתב שמש"כ בגמ' שיצי"מ היתה בשנת ב' תפ"ח הוא משנת היצירה אך חשבוננו הוא משנת תהו, ולפ"ז יש להוסיף על כל הנ"ל שנה אחת, ולפי תרגום ר' נחום הזמן המיועד לחזרת הנבואה הוא בשנת ד'תתקע"ז.

ובאמת קבלה זו היא כמעט מפורשת בירושלמי שבת פ"ו ה"ט, דאיתא שם: "אמר ר' חנינא בריה דר' אבהו כבחצי ימיו של עולם היה אותו רשע עומד מ"ט כעת יאמר ליעקב ולישראל מה פעל ק-ל", ובפירוש הכותב לעין יעקב (ירושלמי שבת פ"ו) כתב: "בדברי ר' חנינא נרמז סוד שכתב הרמב"ם באגרת תימן... וזה הסוד היה בידם מדברי ר' חנינא", אלא שבלא דברי הרמב"ם היו דברי הירושלמי סתומים וחתומים, אך לפי דברי הרמב"ם מבואר דכוונת הירושלמי היא שאותו זמן שאמר בלעם דברים אלו היה חצי מהזמן שבו יאמר ליעקב ולישראל מה פעל ק-ל, ואמנם בירושלמי לא נאמר שאז תחזור הנבואה, אלא רק שאז "יאמר ליעקב ולישראל מה פעל ק-ל", ועל חזרת הנבואה שמענו רק מקבלתו של הרמב"ם ז"ל.

ובהקדמה לשו"ת ברכת אברהם בשם כת"י ר' דוד נכד הרמב"ם), וגם לא ידוע על הרמב"ם שזכה לגילוי אליהו או לקבלת סודות הבריאה איש מפי איש עד הנביאים, והוא עצמו כתב במו"נ ח"א פע"א שכל הסודות שהיו באומתנו בענייני האלוקות אבדו מעמנו באורך הזמן והגלות, וכל מה שכתב בזה במו"נ ובשאר מקומות הוא כאין וכאפס לעומת הסודות שנתגלו לחכמי הקבלה.

ולכן הנכון והברור הוא שהכוונה האמיתית בדרשת ר' חנינא ובקבלת הרמב"ם היא לגילוי **חכמת הקבלה** המבארת את ענייני הספירות והעולמות העליונים אשר פעל הבורא ית', שבמשך כל הדורות לא נודע מהם שמץ דבר אלא ליחידים, השרידים אשר ה' קורא, ולא היה רשות למסרם ברבים, וק"ו להעלותם עלי ספר, ורק בדור שאחרי הרמב"ם החלה חכמה זו להתפרסם ברבים, ובזה נתקיימה הנבואה "כעת יאמר ליעקב ולישראל מה פעל ק-ל".

ולברר את הדברים נביא את לשונם של הגאונים רב שרירא ורב האי בתשובות הגאונים מוסאפיה סי' כ"ט, שנשאלו שם אודות הברייתא דשיעור קומה (=ברייתא המבארת את שיעור קומתו של יוצר בראשית, כביכול, כל אבר ואבר כמה פרסאות ארכו וכמה רחבו) מה עניינה, ואם היא הלכה למשה מסיני או לא, והשיבו הגאונים על זה:

"אי אפשר לברר לכם דבר זה באר הטב אלא כללים בעלמא, כי חס ושלום שר' ישמעאל אמר דברים הללו מדעת עצמו, ומנין באים טעמים הללו מדעתו של אדם, ועוד שיוצרנו מרומם ומעולה מהיות לו איברים ומדות כפשוטן של דברים כי אל מי דומה ק-ל ומה דמות יערוך לו, **אלא דברי חכמה הן שיש ספוניהם טעמים גדולים גבוהים מכל הרי הררים, ונפלאים מאד, והללו רמזים שלהם, וסודות הן ורזים וסתרים שא"א למסרן לכל אדם אלא מי שיש לו מדות המסורות בידו, ואפי' ראשי פרקים וכל שכן פרטיהם, כי על דבר זה ועל מה שהוא למטה ממנו ממעשה מרכבה אמרו חז"ל אמר ר' חייא אין מוסרין ראשי פרקים אלא לאב בית דין והוא שלבו דואג בקרבו, ובדברים שלמטה מכל אלו אמר ר' אמי אין מוסרין סתרי תורה אלא ליועץ חכם חרשים ונבון לחש, ובלחש לוחשים לו**

בקרבו העדה על הירושלמי, אמנם הוא דוחק גדול, דבשלמא על זמנים שאמרו חז"ל שהם ימי משיח, אפשר לומר שראו ברוח קדשם שזמן זה ראוי לביאת משיח אם יזכו, ולבסוף לא זכו, אך נבואה לטובה הרי מוכרח שתתקיים, ובנבואה נאמר בבירור "כעת יאמר ליעקב ולישראל מה פעל ק-ל", ולא רק שהוא זמן מסוגל לזה.

ועוד כתב בפ"י הכותב שהדרש שכתב הרמב"ם אינו מוכרח, ותמוה לומר שדרשת האמורא הגדול ר' חנינא והקבלה "הגדולה והנפלאה" שקיבל הרמב"ם בלחישה אינם נכונות, ואפשר דכוונתו שאילו זכינו היה מתקיים הפסוק כפי דרש זה, אך כיון שלא זכינו יתקיים הפסוק לפי דרש אחר.

אך באמת נראה שאין שום הכרח לומר שדרשת ר' חנינא לא נתקיימה, שהרי ר' חנינא לא אמר כלל מה יהיה בסוף כל אותם שנים, ומה שכתבו ר"י הברצלוני וראב"ח הנשיא שאז תבוא הגאולה זו השערה שלהם שהזמן שסודות הבריאה יתגלו לישראל הוא זמן הגאולה, שאז כל ישראל יהיו בדרגת נביאים, אך כיון שבעוונתנו לא זכינו לגאולה באותו זמן, צריך לומר שכוונת ר' חנינא אינה לגאולה, אלא רק שבאותו זמן יתגלו לישראל סודות הבריאה, וכן מה שקיבל הרמב"ם מאבותיו 'שאז תחזור הנבואה לישראל ויאמרו להם הנביאים מה פעל ק-ל', לא מוכרח שקיבלו איש מפי איש שאז תחזור הנבואה, אלא אפשר שעיקר הקבלה היתה רק שבאותו זמן יאמרו לישראל מפי הנביאים סודות הבריאה שפעל השי"ת בעולמו, והבינו מזה שאז תחזור הנבואה, אך כיון שענינו רואות שעדיין לא חזרה הנבואה, יש לומר שהכוונה בקבלה זו היתה שאז יתפרסמו בישראל סודות שעד אז נמסרו רק ליחידים בדור בלחישה ובסתור איש מפי איש עד הנביאים, ובאותו דור תנתן הרשות לגלותם ברבים, ועוד אפשר שגילויים יהיה ע"י גילוי אליהו שהוא ג"כ נביא לה'.

ובהקדמה לאגרת תימן מהדורת אלקין הביא שבמדרש אור האפלה (לחכם תימני קדום בשם ר' נתנאל בן ישעיה) כתב שנבואה זו נתקיימה ברמב"ם עצמו שהיה באותו זמן, ושכן כתב גם הפרשן אבו מנצור אלדמארי (איני יודע מי הוא), אך דבריהם תמוהים, שהרי הרמב"ם עלה למרום בשנת ד'תתקס"ה (ע' בסדר הדורות ושם הגדולים

בראשית: "שמעשה בראשית סוד עמוק אינו מובן מן המקראות, ולא יודע על בריו אלא מפי הקבלה עד משה רבינו מפי הגבורה, ויודעו חייבין להסתיר אותו", ובשו"ת הרשב"א ח"א סי' ט' כתב: "כי ששת אלפים כנגד ששת ימי הבריאה והאלף השביעי כנגד יום השבת. וכמדומה שזה קבלה ביד מקצת חכמי ישראל כמפי הנביאים ויש להם בזה סוד עמוק מאד", ובפירוש ר' יוסף גיקטיליה להגדה של פסח כתב: "וקבלה יש בידינו על היות אלו החכמים משלשלת קבלת מעשה מרכבה מסיני עד עמוד הימיני החסיד ר' יצחק בן הקדוש רבי אברהם שבבקר"ש זצ"ל", ורבינו בחיי (דברים כ"ה ט') כתב שסוד הגלגול הוא קבלה מפי החכמים והחכמים מפי הנביאים עד משה מסיני, וכיו"ב בעוד ראשונים.

וחכמת הקבלה נמסרה לראשונים גם מפי אליהו הנביא, כמ"ש ברקאנטי פרשת נשא: "החסיד ר' יצחק בן הרב ז"ל שהיה נגלה לו אליהו ז"ל כי נגלה לרבי דוד אב ב"ד ולמד לו חכמת הקבלה ומסרה לבנו הראב"ד וגם לו נגלה, והוא מסרה לבנו ר' יצחק סגי נהור שלא ראה מעולם, וגם לו נגלה, והוא מסרה לב' תלמידיו, האחד ר' עזרא שפירש שיר השירים והאחד ר' עזריאל, ואחריהן נמשכה להרמב"ן ז"ל", וכע"ז בעוד ראשונים (ובשם הגדולים להחיד"א ערך הראב"ד השני כתב: "וראיתי כתוב כלשון זה: ר' יצחק נזיר קיבל מאליהו הנביא ז"ל ואחריו ר' יעקב נזיר וממנו הראב"ד ובנו רבינו יצחק סגי נהור רביעי לאליהו, עכ"ל).

למותר לציין שר' יצחק סגי נהור ותלמידיו חיו באותה שנה שנתנבא עליה בלעם שבה יתגלו סודות הבריאה (בין השנים תתקע"א - תתקע"ז).

ובאותה עת חיו גם חסידיו אשכנז ר' יהודה החסיד ותלמידו הגדול הרוקח ושאר קדושים עמם, שהיו בעלי סוד גדולים במעשה בראשית ומעשה מרכבה וענייני המלאכים והשמות הקדושים.

ובהקדמה לפירושי סידור התפילה לרוקח עמ' 11 הובא מה שכתב הרוקח בסוף קונטרס סודות התפילה: "אני אלעזר הקטן קבלתי טעמי התפלות מאבא מורי רבינו יודא בר' קלונימוס וממורי רבינו יודא חסיד אב החכמה כאשר קיבל מאביו רבינו שמואל הקדוש בן רבינו קלונימוס הזקן בן רבינו

וכללות נותנין לו והוא רץ בהם, ומן השמים מראין אותו בסתר לבו, דאמרו במדרש ובבון לחש ובבון זה המבין דבר מתוך דבר, לחש זה שראוי למסור לו סתרי תורה שניתנין בלחש, ולמה מסרו חכמים אחד לחבירו הכרת פנים וסדרי שרטוטים שמקצתן אמורים בסדר זה ספר תולדות אדם ומקצתן בסדר פסוק שלאחריו זכר ונקבה בראם, אלא על זאת שאין מוסרין סתרים ורזים הללו אלא למי שרואין בו סימנים ראויים לכך, והגדנו זאת לכם שחשובים אתם עלינו, אלא שאי אפשר לנו לפתוח בדברים הללו ואף לא על פה אלא למי שראויים. ואחרי האסף שנים ושלשה שכלן ראויים לישיב במקום שאין אדם עובר שם, אלא מבקשים אנו עליכם רחמים יהי רצון שכל מי שהוא ראוי מן השמים יאירו את עיניו"².

הרי לנו כמה הסתירו את החכמה הזו בזמן הגאונים הסתר לפנים מהסתר, ולא מסרוה גם לגדולים וחשובים אלא אם הכירו בהם שראויים לכך על פי סימנים מיוחדים של חכמת הפרצוף.

אמנם כידוע, בדור שאחרי הרמב"ם היה ר' יצחק סגי נהור בנו של הראב"ד שהעמיד הרבה תלמידים בחכמה זו, ואז גם נתפרסם ספר הבהיר, ומאז ואילך נודע עניינה ברבים והחלו לחבר בה ספרים, ובדור שלאחריהם נתפשטה ביותר ע"י הרמב"ן ותלמידיו, ואח"כ גם נתגלה הזוהר ונתחברו הרקאנטי והשערי אורה ועוד חיבורים רבים, ומאז נתפשטה יותר ויותר עד ימינו.

וחכמה זו אכן נמסרה איש מפי איש עד הנביאים, כמ"ש הרמב"ן ריש פרשת

² תשובה זו נרמזה גם בדברי השואלים בתשובות הרמב"ם (פריימן סי' שע"ג ובלאו סי' קי"ז), שכתבו שם אל הרמב"ם: "ותורינו הדרתו עוד די השיב לשואל בענין שעור קומה אם האמת כדברי האומר שהוא חבור אחד מן הקראים ומסר זאת בשם הדרתכם או אם הוא סוד מסודות החכמים ותחתיו עניינים עמוקים טבעיים או אלהיים כמו שזכר רבינו האי ז"ל באחד הקונטרסים מן שאלות חגיגה" (כוונתם לשאלות ששאלוהו בעניינים שבפרק אין דורשין בחגיגה), וכן הביא תשובה זו הרמב"ן בפ' בראשית (ה, א) וז"ל: "וכתב רבינו שרירא הגאון שמסרו חכמים אחד לחברו הכרת פנים וסדרי שרטוטים, מקצתן אמורים בסדר פסוק זה ספר תולדות אדם ומקצתן בסדר פסוק של אחריו זכר ונקבה בראם, ואין מוסרים סתרי תורה ורזין אלא למי שרואין בו סימנין שראוי לכך, אלו דברי הגאון ולא זכינו בהם", והן הן הדברים האמורים בתשובת הגאונים הנ"ל.

מתוך לשון הפסוקים לא מוזכר בפירוש שבלק תכנן לשלם לבלעם על שליחותו, ונראה שהדברים נאמרו ברמיזה. ניתן אמנם לשמוע הדים לרמיזות אלו בדברי בלעם (שם, יח) "וַיַּעַן בְּלָעַם וַיֹּאמֶר אֶל עֲבָדֵי בְלָק אִם יִתֶּן לִי בְלָק מְלֵא בֵיתוֹ כֶּסֶף וְזָהָב לֹא אוֹכַל לְעֵבֵר אֶת פִּי יִי אֱלֹהֵי לַעֲשׂוֹת קִטְנָה אוֹ גְדוֹלָה". אולם הדברים לא נאמרו בפירוש [אפשר מפני הבושה].

את מה שסתמה פרשה זו, באה התורה בחומש דברים ופירשה שבלעם לא תכנן לעבוד בחינם, אלא בשכר. וזה לשון הפסוק (דברים כג, ה) "עַל דְּבַר אֲשֶׁר לֹא קָדַמוּ אֶתְכֶם בְּלָחֶם וּבַמַּיִם בְּדַרְדָּר בְּצִאֲתְכֶם מִמִּצְרַיִם וְאֲשֶׁר שָׁכַר עֲלֶיךָ אֶת בְּלָעַם בֶּן בְּעוֹר מִפְתּוֹר אֲרָם נְהַרְיִם לְקַלְלָךְ".

לאחר שנכשל בלעם בניסיונותיו לקלל את ישראל, יעץ הוא לבלק את עצתו המרושעת שהפילה חללים רבים מישראל. והנה בפרשת מטות מספרת התורה שבלעם נהרג עם מלכי מדין. והוקשה לרש"י מה ענין בלעם מארם נהרים אצל מדין, ומבאר רש"י (לא, ח): "בלעם הלך שם ליטול שכר עשרים וארבעה אלף שהפיל מישראל בעצתו, ויצא ממדין לקראת ישראל ומשיאן עצה רעה. אמר להם אם כשהייתם ששים ריבוא לא יכולתם להם, ועכשיו בי"ב אלף אתם באים להילחם. נתנו לו שכרו משלם ולא קפחוהו".

יצחק, והם קבלו רב מרב גאון מגאון... וקבלו רב מרב עד שמעון הפקולי, ואבותינו הראשונים גונזים ולא היו מוסרים כי אם לצנועי וחסידיו הדור, עד שבא רבינו יודא חסיד זצ"ל ומסרו לי, והוא ציוה עלי להעתיקו ולגלותו לחסידי הדור למען ידעו מה סוד בברכות ובתפלה ויכוונו לבם".

הרי להדיא שהראשונים עד ריה"ח גנזו את הסודות ולא כתבום בספר אלא מסרו אותם רק ליחידים בעל פה, עד שבא ריה"ח וצוה על הרוקח "להעתיקו ולגלותו לחסידי הדור", כלומר שיכתוב את הדברים בספר כדי שיתגלו לחסידי הדור.

ובפירוש הרוקח על התפילה בסוף עזרת אבותינו כתב: "כך קיבלנו מרבינו יהודה חסיד זצ"ל אב החכמה באותה שנה שנפטר בו שנת תתקע"ז לפרט", והיא ממש השנה שנועדה מראש מקדם לגלוי סודות הבריאה לפי קבלת הרמב"ם ז"ל כמו שנתבאר לעיל.

"ממדבר מתנה" - עיונים בפרשה (מהרה"ג רבי בניהו כהן שליט"א)

ג) נטילת שכר על מעשה

עבירה

א בפרשת השבוע מתואר באריכות היאך בלק הפציר בבלעם לבוא ולקלל את ישראל. (במדבר כב, טז – יז) "וַיָּבֹאוּ אֶל בְּלָעַם וַיֹּאמְרוּ לוֹ כֹּה אָמַר בְּלָק בֶּן צְפּוֹר אֵל נָא תִּמְנַע מִהָלֶךְ אֵלַי. כִּי כִבַּד אֶכְבְּדֶךָ מְאֹד וְכָל אֲשֶׁר תֹּאמַר אֵלַי אֶעֱשֶׂה וּלְכֶה נָא קִבֵּה לִי אֶת הָעַם הַזֶּה". גם לאחר מכן שואל בלק (שם, לז) "וַיֹּאמֶר בְּלָק אֶל בְּלָעַם הֲלֹא שָׁלַח שְׁלַחַתִּי אֵלֶיךָ לְקָרָא לָךְ לָמָּה לֹא הִלַּכְתָּ אֵלַי הֲאִמְנָם לֹא אוֹכַל כְּבָדְךָ".

וכו'. מה שאין כן בשוכר עדי שקר דלא כתב רחמנא לאו על הלקיחה, רק שלא להעיד שקר, דמי לאתנן שנותן שכר בעד ביאה אסורה שאין צריך להחזיר".

דהיינו, יש חילוק מהותי בין שני המקרים. בעוד שבשוחד ובריבית האיסור הוא לקיחת הממון, וכלפי זה שייך לומר שכיון שהתורה אסרה את לקיחת הממון, אי עביד לא מהני. בעדות שקר, אין האיסור בלקיחת הממון, אלא בהגדת העדות, ולאחר שנאמרה העדות והעבירה נעשתה, מהיכי תיתי שיוכל ליטול ממנו את הממון.

בסוף דבריו כתב הנתיבות ראייה לדבריו, מדברי רש"י במסכת ראש השנה (כב, ב), שכתב על אותו מעשה שביקשו הבייתוסים להטעות את חכמים ושכרו שני עדים, אחד משלנו ואחד משלהם, ואותו אחד משלנו סיכל את מחשבתם בדרך ערמה [כמבואר במהרש"א שם מה היתה כוונת רמיזותיו, וכעין זה כבר מבואר בעקידה (פרשת אמור, שער סז, ד"ה הפרק הראשון)], ובסיום הברייתא נכתב: "אמרו לו מאתים זוז נתונין לך במתנה, והשוכר ימתח על העמוד". וביאר רש"י: "מאתים זוז נתונים לך במתנה - ותהא רשאי לעכבן, ואף על פי שלא השלמת תנאי שלך לשוכר, דישראל רשות לבית דין לקנוס ממון ולעשותו הפקר וכו'". ומבואר מדברי רש"י שאם

ויש לדון האם מואב ומדין היו חייבים לשלם לבלעם שכר על פי הדין, או לא [וברור הדבר שאין למדים הלכה מפי רשעים אלו, אולם כשם שמצינו שלומדים מלבן הארמי שסדר נישואי הבנות הוא לפי הגיל, כמבואר בתוס' (קידושין נב, א ד"ה והלכתא), הוא הדין שאפשר לנו לדון לדין היאך הדין בכי האי גוונא].

ב. בשולחן ערוך (חושן משפט ט, א) כתוב: "מאד מאד צריך הדין להיזהר שלא ליקח שוחד אפילו לזכות את הזכאי, ואם לקחו צריך להחזירו כשיתבענו הנותן". והיינו שאף על פי שהדין קיבל את הכסף מרצון בעל הדין, יכול בעל הדין לתבוע ממנו אחר כך להחזיר לו את הממון.

ובריבית נחלקו הסמ"ע (שם, ג) והט"ז (שם) האם רק כשתבע הלווה מחויב המלווה להחזיר, או שאף בלא תביעה חייב להחזיר. ונראה פשוט, שאם עדיין לא נתן את הריבית והשוחד, ודאי שאין מחויב ליתן, ואין יכולים הדיין או המלווה לתבוע ממנו.

ובנתיבות המשפט על אתר (ס"ק א) הסתפק בשוכר את חבירו להעיד עדות שקר, האם מחויב להחזיר העד את השכר שקיבל או לא. והכריע שאין צריך להחזיר "דדוקא בריבית ושוחד דאמר רחמנא לא תקח, ומאי דאמר רחמנא לא תעביד אי עביד לא מהני, וכו', והוי כלא לקח כלל וברשותא דמרא קמא קאי,

ד. והנה בשו"ת הריב"ש (סימן מא) דן על אשה שזינתה וטענה כנגד שמעון שקודם שבא עליה הבטיח לה אתנו, וכתב הריב"ש שצריך הנתבע להישבע שבועת היסת. והובאו דבריו להלכה ברמ"א (חושן משפט פז, כה).

והש"ך שם (ס"ק נח) הביא שהב"ח הקשה מפני מה חייב הנתבע היסת, ואין אומרים קים ליה בדרבה מיניה, כמבואר בגמרא (בבא מציעא צא, א, ובבא קמא עא, א) שחייב אתנו בבא על אמו אינו מדיני אדם אלא רק מדיני שמים. ודחה הש"ך דבריו שכל דברי הגמרא נאמרו בבא על אמו שזהו חיוב מיתת בית דין, ובזה אומרים קים ליה בדרבה מיניה, ואילו בסתם זונה כיון שזהו רק חיוב כרת [מצד נדה], חייב לשלם מדינא [ויעויין שם בקצות החושן (ס"ק כג)] היאך שייך שבועה באתנו על אשת איש. ומשמע מזה כדברי הנתביבות, ששוכר חבירו לעשות איסור חייב לשלם לו שכרו, ואף משביעים על זה בבית דין.

אמנם בתשובת חתם סופר (חושן משפט כז) יצא לידון בדבר החדש וכתב: "במה שפסק ריב"ש (סימן מא) מי שתובעתו אשה שהתנה לה דבר באתננה צריך לישבע היסת. והב"ח השיב דקים ליה בדרבה מיניה, והש"ך הקשה הא לא קי"ל כרבי נחוניה בן הקנה ונדה ליכא אלא כרת. והאמנם דברי ב"ח תמוהים באמת, אבל מכל מקום לדין יש תשובה דלכאורה צ"ע למאי דקי"ל מקח הנעשה

היה עושה העד את שליחותו, אותם מאתים זוז היו שייכים לו מצד הדין.

ג. האמרי בינה (דיינים סימן יז) הוסיף על דברי הנתביבות, שלא זו בלבד שאין המקבל צריך להחזיר את הכסף, אלא יכול לתובעו בבית דין שישלם לו, כיון שזה הוא חיוב גמור מצד הדין. וכמו שאדם ששכר פועל שיעשה לו מלאכה בשבת, חייב לשלם לו שכר, הוא הדין בשוכר עד שקר, חייב לשלם לו.

והביא כן מדברי המהר"י באסאן (סימן פד) שכתב להדיא "האומר לחבירו עשה דבר פלוני ואתן לך כך וכך ועשה חייב ליתן לו מה שאמר אף על פי שיש דבר עבירה בדבר ההוא שעשה חבירו על פיו".

ובהמשך דבריו הקשה על זה מדברי השולחן ערוך (חושן משפט קעז, ה) שכתב ששותף שאומר לחבירו שילך ויגנוב והוא ישלם לו את כל הנזקים שיגיעו אליו, פטור מלשלם. ולכאורה אמאי אינו חייב מצד שוכר את חבירו לעשות פעולה עבורו. ותירץ על זה שכיון שמעשה הגניבה נעשה עבור הגנב, כל שאין המשלח נעשה שותף, אין הוא חייב לשלם, כיון שכוונתו היתה לשלם מצד שותף.

ולא זכיתי להבין דבריו, מהיכי תיתי שיחייב השותף לשלם משכורת לחבירו בשעה שהוא לא אמר לו מאומה, ומה ענין נידון זה לדברי הנתביבות.

בשכירות פועל למעשה איסור, החתם סופר למד מזה להיפך שאין חיוב בדיני אדם.

ה. והשואל ומשיב (רביעאה, ג, לט) מביא את דברי השיטה מקובצת (בבא קמא שם) שכתב בשם חכמי הצרפתים [שהובאו במאירי]: "וחכמי הצרפתים מחדשים בזו שיטה אחרת לומר שאף בית דין מחייבין ליתן אתנן אף בחייבי מיתות ואין גורסין בכאן מי אמרינן ליה זיל שלים אלא ודאי אמרינן ליה זיל שלים. וכן בלקוט תאנים שבתאנתי ותקנה לי גנבתך בית דין מחייבין ליתן וכן החוסם את הפרה משלם בדיני שמים לא אמרו אין אדם מת ומשלם אלא בדבר הבא דרך נזקין אבל בדבר שקבלו עליו דרך תנאי משא ומתן כגון אתנן וכגון חוסם פרה שקבל עליו שלא לחסום ואף אם לא קבל עליו מכל מקום הרי הוא כמי שקיבל הואיל ומן התורה היא וכן מכר בשבת בלקיטת תאנה מכירה היא ומשלם בבית דין. ומכל מקום שיטת הסוגיא אינה מוכחת כדבריהם".

ומבואר מדבריהם כדברי הריב"ש, ומיושבת קושיית הב"ח. לפי שבשעה שאדם מחייב את עצמו בדרך תנאי או משא ומתן חייב מדיני אדם לשלם אף במקרה שיש קים ליה בדרבה מיניה. עוד אפשר ללמוד מדבריהם, שלא נקטינן כדברי החתם סופר.

באיסור אינו קונה עיין סמ"ע (רח, ג) וש"ך (שם, ב) משום דכל מה דאמר רחמנא לא תעביד ואי עביד לא מהני א"כ אתנן במאי יקנה הא אינו נקנה אלא ע"י בעילת איסור. וכו'. והשתא לפי זה יש לדון ולומר כיון דכל חיובו של אתנן חידוש הוא דיקנה במה דאמר רחמנא לא תעביד אין לך בו אלא חידושו דהרי קרא איירי אפילו בבא על אמו והתם ליכא חיובא אלא לצאת ידי שמים או אם תפס משום דקים ליה בדרבה מיניה, וא"כ לא נשמע מקרא חיובא אלא לצאת ידי שמים ואי תפס לא להוציא בדיינין, והוא הדין לכל אתנן אפילו דליכא קים ליה בדרבה מיניה לא מתחייב אלא לצאת ידי שמים או תפס ולא להוציא בדיינין דלא מהני במאי דאמר רחמנא לא תעביד אלא מה דגלי קרא ולא יותר וא"כ צ"ע לדינא בכיוצא בזה אף על גב דהב"ח לא נתכוון לזה" [ויעויין עוד בדבריו (שו"ת אבן העזר, א, קלג ד"ה אד)].

ומבואר מדבריו חידוש גדול, שבשוכר את חברו לעשות עבירה, אין חייבים לשלם עליה בדיני אדם. והיה אפשר לחלק בין אתנן שהוא תשלום על ידי חפץ, שבזה אפשר לדמותו למקח הנעשה באיסור, לבין חיוב ממוני בעלמא. אך דברי החתם סופר נאמרו על דברי הריב"ש ששם תבעה האשה ממון [ועל כל פנים הרמ"א העתיק דין זה אף לתביעת ממון]. ונמצא שבעוד המהר"י באסאן הוכיח מאתנן שחייבים לשלם

ד) צער בעלי חיים בהכאת

בלעם את האתון

ויאמר אליו מלאך ה' על מה הכית את
אתנך וגו' (כב, לב)

הרמב"ם במורה נבוכים (ח"ג סופ"י"ז)
כתב, ואמנם אמרם צער בעלי חיים
דאורייתא מאמרו "על מה הכית
אתנך", דע, כי זה הוא דרך שלמות
לנו, לבלתי נלמד על דרך האכזריות
ולא נזיק על לא חמס ובלתי תועלת,
אבל תהיה כוונתו להתנהג במדת
הרחמים והחמלה והחנינה, ואפילו
באיזה חיה שתזדמן, אלא בשעת
הצורך, כמו שאמר (דברים יב, כ) "כי
תאבה נפשך לאכול בשר" לא נשחט
על דרך האכזריות, או כדי לשחק בם.

והדברים צ"ב, דהרי הכאת בלעם את
אתונו היתה כדי שתלך אל מחוז
חפצו, ומה שלצורך האדם אין בו
משום צער בעלי חיים, כמו שכתב
התרומת הדשן (ח"ב סי' קה) לענין אי
שרי למרוט נוצות לאווזות חיים,
וז, ל, נראין הדברים דאין איסור משם
צער בעלי חיים אם עושה הוא לצרכיו
ולתשמישיו, דלא נבראו כל הבריות
רק לשמש את האדם, כדאיתא בפרק
בתרא דקידושין (פב, א) ותדע דבפרק
ב' דב"מ (לו, א) חשיב פריקה צער
בעלי חיים, וא"כ היאך מותר משא
כבר על בהמתו להוליכו ממקום
למקום הא איכא צער בעלי חיים וכי

ומוסיף השואל ומשיב שטעם שיטתם
הוא לפי שאין חיוב הממון וחיוב המיתה
מגיעים משורש אחד. חיוב הממון מגיע
מצד התנאי, והמיתה מגיעה על המעשה
[ויעויין שם שכתב שזהו גם דעת הר"ן
בסנהדרין (עב, א)].

בהמשך דבריו דן השואל ומשיב בטענת
החתם סופר [בלא הזכרת שמו],
שלכאורה קשה מפני מה לא נאמר כמו
במקח הנעשה באיסור שלא מועיל ויכול
לחזור בו. ותירץ השואל ומשיב: "אך
אחר העיון זה אינו דשם אמרינן דאם
רוצה לחזור מהמקח שעשה באיסור
ופסק עד שלא יצא השער לא שייך לומר
דעושה איסור שאינו מקיים דיבורו דזה
אינו דהא מקח שנעשה באיסור אינו
מחויב לקיים דיבורו ומוטב שלא יקיים
דיבורו ויתקיים מצות התורה ודברי הרב
ודברי התלמיד דברי מי שומעין אבל כאן
האיסור נעשה וממילא מחויב לקיים
דיבורו שהבטיח לתת לה וזה ברור
ואמת".

והיינו שכל שהאיסור נעשה, שוב אין
אומרים את הכלל של אי עביד לא מהני,
כדברי המהרי"ט (א, ט) הידועים.

העולה מן הדברים, שדעת רוב הפוסקים
שבשוכר את חבירו לעשות פעולת
איסור, חייב לשלם לו בדיני אדם.

מהגאון בעל "גינת אגוז" שליט"א

דחיית מוקצה דרבנן, כי דהרחב דבר להנצי"ב פ' כי תצא (כד, ב) דהרמב"ם מחלק בבע"ח שמזונותיו עליו ואסור לטעום בעצמו קודם שיתן לבהמתו, ממילא ה"ה שאר צערא, משא"כ בהמת חבירו. וע"ע אי"ש שם ובאבהא"ז כי דאכן קפידת התורה על צער בעלי חיים, ולכך אתינן לאדחי איסורי דרבנן דשבת, אלא שטירחת אדם עבור מניעת צער הבע"ח לא מדאורייתא, עיי"ש]

ובאמת בעיקר ד' הרמב"ם במו"נ שלמד איסור צעב"ח מן התורה מדברי המלאך לבלעם על מה הכית את אתונך, משמע דאף בני נח מוזהרים באיסור צעב"ח, והשעמדורי אי"ז מזי מצוות שנצטוו בני נח. וצ"ב. וכפי שעמדו בעיון הפרשה גליון יא (שנה א) ע"כ.

ונראה בס"ד ביאור הדברים, דהנה בד' הרמב"ם במו"נ "לבלתי נלמד על דרך אכזריות ולא נזיק על לא חמס ובלי תועלת, אבל תיהיה כוונתו להתנהג במדת הרחמים והחמלה והחנינה" מבואר דהאיסור נובע מצד מידת האכזריות שיש בזה, וי"ל דמידת אכזריות שייכת כמצער את הבע"ח בידים, אבל מצות פריקה וטעינה שהם לסייע שלא תצטער הבהמה ע"י שאירע נפילה וכו', שפיר מסקינןו בב"מ בסוגיא שם וכפי

תימא אין הכי נמי הא אמרינן התם דרבנן דר"י הגללי סברו דאפי' משאר שאין יכול לעמוד בו, חייב לפרוק וכי ברשיעו עסקינן, אלא מוכח דלצורך האדם ותשמישיו הוצר צער בעלי חיים, וא"כ מה תביעה נתבע בלעם על שהכה את אתונו לצורך זירוזה להוליכו לצרכיו. וצ"ב.

והנה מבואר דעת הרמב"ם דצער בעלי חיים דאורייתא, ובב"מ דף לב שו"ט בזה אי צעב"ח דאורייתא או דרבנן, ונקטינן דלמ"ד צעב"ח דאורייתא איכא חיוב פרוקה בבהמת עכו"ם כמו בהמת ישראל, משום דהמצוה היא מפני צער הבהמה, וא"כ הרי לדעת הרמב"ם צריך להיות חיוב בפריקת בהמת עכו"ם.

וצ"ע דהרמב"ם בספר היד פי"ג מה' רוצח ושמירת הנפשה"ט פסק הרמב"ם דבהמת הגוי אין זקק לה, ואין חייב לפרוק או לטעון אלא באופן שיש בו משום איבה.

הרי דפסק דצעב"ח אינו מדאורייתא, וסותר לכאורה שיטתו במורה נבוכים. כן הובא בעיון הפרשה גליון קא (שנה ט). [כן נקט בפנ"י לב בדעת הרמב"ם. ובביאור הגר"א חו"מ סי' ערב סק"ב וסקי"א ועוד אחרונים ודחא כהכס"מ שם בפ"י ד' הרמב"ם ואמנם בה' שבת פכ"א ופכ"ה משמע דס"ל דצעב"ח דאורייתא, עיי"ש לענין

לא יכה כשאין עליה משא כבד ואינה רוצה ללכת, לכך האמר זה שלש רגלים על זה אתה נענש כיון שמלומדת ללכת היה לך לחשוב שמא חולה הוא, והוא עון שהטירחה והנה לפי"ז נמצא שהכאת האתון היתה ללא ההבנה שנדרש בלעם להבין שאין האתון יכולה לילך, ויש לבאר, דהמלאך ירד לעמק מחשבתו של בלעם שהכה את האתון בלא התבוננות זו, מפני מידת האכזריות על האתון, שאילו חמל עליה לא היה מכה, בלא בירור הידיעה שיכולה היא לילך כבקשתו, ועל כך נתבע על איסור לצער בעלי חיים שהתורה מקפידה על צערם ואין הם כדבר דומם, מפני שיש כאן מידת אכזריות כפי שפירש הרמב"ם.

והנה ידועים ד' רב ניסים גאון בהקדמת הש"ס, וז"ל, כי כל המצוות שהם תלויין בסברא ודאובנתא דליבא כבר הכל מתחייבים בהן מן היום אשר ברא אלקים אדם על הארץ, עליו ועל זרעו אחריו לדורי דורות וכו', עכ"ל, היינו שמצוות אלו גם בני נח מצווים עליהם, והנה צער בעלי חיים באופן שמצערה בידים, שיש בזה מידת אכזריות, הלא מילתא דתליא בסברא ובאובנתא דליבא הוא, וגם בני נח מצווין על כך

שפסק הרמב"ם דצעב"ח לאו דאורייתא ואין מצווין דבהמת גוי, שאי"ז ענין של צער בידים, אכן לצער הבהמה בידים ולדף לה הרמב"ם מקרא על מה הכית את אתונך, שהקפידה התורה על צער בעלי חיים, האיסור הוא באופן שמצערה בידים, [ומ"ד צעב"ח דאורייתא ס"ל שאין לחלק בזה וקפידת התורה הוא על כל אופן של צער שיכול למונעו]

ומעתה נראה מה שנתבע בלעם בזה, אע"פ שהכח את אתונו לזרזה לילך לצרכיו, דבאמת הלא דבר זה מבואר להדיא שהיה כאן טענה על בלעם, איזו טענה שתהיה, ולא הועיל לו שנתכוין לילך לחפציו מ"מ נתבע על מה הכית את אתונך, [ע"י אוה"ח שעמד בזה], וביאר הנצי"ב בהעמק דבר (עה"פ כי לא ידעתי) דעיקר החטא הוא שהיה לו להתבונן מדבר האתון שיש כאן השטן העומד לפני האתון ובספורנו פי", כי בראותך אלו האותות היה לך לשער שהליכתך בלתי רצויה והיא לא תצלח, וביאר באילת השחר דצ"ל דכיון שבתחילה ה' מנע ממנו מללכת עמהם והזהירו שיעשה רק מה שיאמר לו, בזה בודאי היה צריך להבין שמעכבים אותו מללכת.

והביא מספר חסידים (אות תרסח) כתב, ויאמר אליו מלאך ה' וגו' יכול

ובהגהות חת"ס ב"מ לב, ב כ' דלמ"ד
 צער בעלי חיים דאורייתא, הוא
 מדכתיב "ורחמיו על כל מעשיו"
 (תהילים קמה), [והוסיף, מיהו היינו
 מה שאינו לצורך או לכבודו וממונו
 דברי כתוב ורדו בדרגת הים והרי
 טוענים על הבהמה ורודים במקל
 עיי"ש], והיינו שהמצוה נובע מצד
 האדם שיש לו לרחם על הברואים,
 וכמשנ"ת שעניינו מידת רחמים
 והיפך אכזריות.

והדברים מתאימים להא דמסיים שם
 בעובדא דרבינו הקדוש, איך הלכו
 ממנו אותם היסורין שקיבל אחר
 עובדא דהעגלא – יומא חד הוה קא
 כנשא אמתיה דרבי ביתא (מכבדת
 הבית, רש"י) הוה שדיין בני
 כרכושתא (היינו מוטלין שם בני
 חולדה, רש"י) וקא כנשא להו אמר
 להו שבקניהו כתיב "ורחמיו על כל
 מעשיו" אמרי הואיל ומרחם נרחם
 עליה. ע"כ.

ואמנם מצינו כמה מצוות שתלויין
 במידות, ויבחנו לפי רגשותיו באותו
 מעשה וכדשנינו בב"מ נח, ב אם היו
 חמרים מבקשין תבואה ממנו לא
 יאמר להם לכו אצל פלוני שהוא
 מוכר תבואה ויודע בו שלא מכר
 מעולם, ר"י אומר אף לא יתלה עיניו
 על המקח בשעה שאין לו דמים, שהרי
 הדבר מסור ללב וכל דבר המסור ללב

אכן בפריקה וטעינה וכיו"ב ודאי אין
 בני נח מצווין.

ויש להוסיף בזה, דהנה נתבאר
 דאיסור זה של צעב"ח משום מידת
 אכזריות, תלי בכל מקרה לפי עניינו
 של המצער, ועל כך נתבע בלעם על
 הכאת אתונו, לפי ענינו שהיה זה
 משורש אכזריות כמשנ"ת, ואמנם
 מצינו ענין זה בעובדא דרבינו הקדוש
 בפרק הפועלים (ב"מ פה, א) גבי ההוא
 עגלא דהו קא ממטו ליה לשחיטה
 אזל תליא לרישיב בכנפיה דרבי וקא
 בכי אמר ליה זיל לכך נוצרת, אמרי
 הואיל ולא קר מרחם ליתן עליה
 יסורין, ע"כ, והנה ודאי דלכך נוצר
 העגל ואין בשחיטתו איזה איסור
 צעב"ח, אלא היתה זו התביעה לפי
 דרגתו הנעלית של רבינו הקדוש, כפי
 שעמד בזה בשו"ת שאילת יעבץ (סי'
 קו) ויש לבאר, דמשום ענין זה של
 צער בעלי חיים שהוא כפי שכי'
 הרמב"ם "תיהיה כוונתנו להתנהג
 במדת הרחמים והחמלה והחנינה"
 ושלא לנהוג איזה אכזריות, אזי לפי
 רום מעלתו נתבע על איזה רחמים
 שהיה שייך כשבא העגל ותלה עצמו
 תחת כנפיו, שיסוד הדבר הוא הנהגת
 רחמים, וזה לפי ענינו של הנידון,
 כמה רחמים נדרש ממנו, ואם הדבר
 נובע ממידת אכזריות כמו אצל
 בלעם.

קודם לכן הוא היה אחד מנסיכי סיחון וצור היה שמו וכשהמליכוהו קראוהו בלק בן ציפור ואכן היה שמו נאה ומתאים לו ביותר בלק – שבא ללוק דמם של ישראל בן צפור – שעף עליהם לקללם קוסם ומכשף גדול היה בלק ואת כל כשופיו עשה באמצעות ציפור שבנה לו היו ראשה גופה ורגליה של הציפור עשויים זהב פיה מכסף וכנפיה מנחושת קלל בפיה של הציפור הניח לשון של ציפור חיה בשם ידוע והעמידה בחלון ביתו למען יפול עליה אור השמש ביום ואור הירח יאיר עליה בלילה היתה הציפור עומדת במקומה שבעה ימים רצופים וכל אותם ימים היה בלק מקטיר לפניה קטורת ומעלה לה קרבנות שונים ומשתחוה לפניה בכל מיני השתחויות ועובד לה באמונה כחלוף הימים האלה היתה הציפור מתחילה לכשכש בלשונה בפיה וכשהיו מנקרים לשונה במחט של זהב היתה מדברת גדולות ומגדת עתידות היתה הציפור עפה אל עזאל שנקרא גלוי עינים והוא היה מגלה את אוזנה צפונות ונסתרות אשר לאחר מכן היתה מספרת לבלק ואמנם ע"י ציפור זו ראה בלק ידע סודות אשר לא נגלו לשאר בני אדם

ביום מן הימים פרצה אשה ושרפה את כנפי הציפור הבין בלק כי לא דבר של מה בכך הוא אמר מכוחם של ישראל נחרכו כנפי הציפור עתה ילחכו כל סביבותינו ויירא לגורלו ולגורל עמו לבד מן הציפור המיוחדת הזו היה בלק צובר ומלקט מיני עשבים לעשות בהם כשפים הניחם בקדירה וגנזם בעומק של אלף וחמש מאות אמה במעמקי האדמה דוד מלך ישראל חפר בעומק אלף וחמש מאות אמה בתהום ולקח משם מים לנסך על גבי המזבח אמר אני ארחץ אותה קדירה שטמן בלק באדמה. (אוצר אגדות התורה ח"ג עמ' קצ"ג, וע"י בזה"ק ריש פ' בלק בענין הציפור).

וישלח מלאכים אל בלעם בן בער פתוריה. (פכ"ב, פ"ה).

שאלה: היכן היה בלעם מאז היותו יועץ פרעה עד עתה.

תשובה: משה נולד ל"ד שנים אחרי מיתת לוי והיה שנת ב' אלפים שס"א ליצירה ביום ד' ז' ימים לחדש אדר ג' שעות מהיום וי"א שהיה כ"ז ניסן ויהי מקץ שנתים ימים הביאתו אמו לבתיה בת פרעה ויקרא שמו משה ואביו קראוהו חבר ואמו קראתהו יקותיאל ואחותו קראתהו יתר ואחיו קראו אבי זנוח וקהת קראוהו אבי סוכו וישראל קראוהו שמעיה בן נתנאל ולפעמים טוביה ולפעמים שמעיה ולפעמים סופר ולכלם יש טעם במדרש ומצריים קראוהו מוניוס ע"י בא"ע פ' שמות שמצא זה בספר עה"א אומר המדרש כי בהיותו בן ג' שנים על

נאמר בו ויראת מאלוקיך ופרש"י, שהרי כל הדברים הללו אין טובתן ורעתן מבורה להכיר אלא ללבו של עושה הוא יודע אם לעקל או לעקלקלות וכו'. [וע"ש משנ"ת באיסור לשה"ר שיש בו משום מידה רעה, בחפצו לגנות ולהרשיע חבירו] כדברי רבינו יונה, וכמה נפקותא בד' החפץ חיים] ולהנתבאר יש לדון בהריגת בעלי חיים דיש אופנים שהצורך הוא נכון להרוג מחמתו בע"ח ופעמים שאין די בצורך זה, והוי בכלל אכזריות].

ה) שו"ת על הפרשה.

מאת: הרב שר שלום עפג'ין הלוי מח"ס סדרת דובר שלום.

לע"נ הטהורה של מרן רשכבה"ג הגאון המופלא מוריניו שמריהו יוסף חיים קנייבסקי זצוקללה"ה זיע"א.

פרשת בלק.

וירא בלק בן צפור. (פכ"ב, פ"ב).

שאלה: מדוע זכה בלק שתקרא פרשה על שמו. תשובה: ברם באמת כל הגויים שונאים לישראל בידוע שעשו שונא ליעקב אלא שהם מסתירים את שנאתם ומחפים עליה במילים ומליצות נאות כך שאין יודעים להיזהר מפניהם ואילו בלק היה גוי הגון שגילה את שנאתו לישראל לעיני הכל וגוי הגון שכמותו זכאי שתקרא סדרה בתורה על שמו. (מענינה של תורה ח"ד עמ' ק"ד בשם הרה"ק ר"מ מפרמישלאן זצ"ל).

שאלה: מדוע נקרא בלק בן ציפור.

תשובה: בלק בן ציפור היה מלך מואב בעת ההיא ואע"פ שלא היה מזרע המלוכה שיחקה לו השעה והמליכוהו בני האמורי תחת סיחון מלכם שנהרג

אחרי הימים נתרעמה האלמנה עם השרים נגד משה באמרה שלעולם משה לא נגע בה ולא דבר לה מאומה ושאלו מהם שימליכו עליהם בן המלך אשר מת הנקרא מונחם ולא איחרו בזה וכן עשו ויתנו מתנות למשה וישלחוהו בכבוד ומשה בן ס"ב שנים בצאתו משם וילך לו אל רעואל ויספר לו כל המאורעות אשר לו ויחשב יתרו שמשה ברח ממלך כוש כמו שעשה לפרעה וישמיהו בבית האסורים ושם עמד עשר שנים ויתרו שכח ממנו אמנם הש"י הביא בלב צפורה וכלכלה אותו לעולם אחר זה הזכירה לאביה לראות את משה האסור ויתמה יתרו ויאמר איך אפשר שעדיין הוא חי ותאמר לו הלא ידעת כי אלהי העברים הציל אברהם מאור כשדים ויצחק מהעקידה ויעקב מהמלאך וזה משה מן היאור ומחרב פרעה כן נתן לו חיים ויצילהו מן האסורים האלה וישלח בעדו וישתחו משה לפני יתרו וילך משה אל הגן לתת הודאה לאלהיו וירא שם מטה ספיר נטוע בגן והכיר שם המפורש חקוק עליו ויתלשהו ויהי למטה בכפו כי זה המטה בראו הש"י"ת בששת ימי בראשית ויהי ביד אדם ואח"כ ביד נח אברהם יצחק ויעקב ויוסף מלך מצרים ולבסוף ביד פרעה ואח"כ ביד רעואל ראש החרטומים ובהיותו יועץ המלך לתועלת היהודים נגד כונת בלעם היועץ השני קצף המלך נגד יתרו ולכן ברח יתרו לעירו והביא המטה לביתו ונטעהו בגן ביתו והש"י השיים בו כח שלא יוכל שום איש לנטשו משם עד ביאת משה איש האלהים וכראות יתרו המטה בכפו תמה מאד ואז נתן לו צפורה בתו לאשה ולא מל בנו הראשון כי לא רצה יתרו ואחר ז' שנים נולד לה אליעזר והיה רועה צאן יתרו והמטה בכפו והבהמות פרים ורבים הרבה מאד ע"כ במדרש. (שלשלת הקבלה, ספר הישר באריכות). ועי' בהגהות הגר"מ שטראשון [סוף בב"ב] דהביא מ"ש ההג"ה שם בשם הציוני כי משה רע"ה חיבר ספר מיוחד על דבר בלעם [לבד מ"ש בתורה] ושם כתב כל הענין באורך ונאבד הספר ההוא עכ"ל וכתב ע"ז הגרמ"ש הנ"ל דכבר הביאו העין יעקב בשם הריטב"א. (אוצר הידיעות אסיפת גרשון).

וַיִּקָּם בְּלָעָם בַּבֶּקֶר וַיִּתְּכַשׂ אֶת אֶתְנֹו. (פכ"ב, פכ"א).

שאלה: ממי קיבל בלעם את האתון במתנה. תשובה: אותה אתון שרכב עליה בלעם לא ככל האתונות אלא אתון מיוחדת שנבראה ביום הששי של ששת ימי בראשית וניתנה לו במתנה ע"י יעקב כדי שלא יעוץ לפרעה רעות על בניו אך לא הועיל לו הדבר שכן בלעם הוא אשר יעץ לשעבד את בפרך ולהעבידם בתבן ובלבנים. (אוצר אגדות התורה ח"ג עמ' ר"א).

ברכי בתיה אצל פרעה וחרטומיו לקח משה העטרה מעל ראש פרעה וישימה על ראשו ויתמהו כלם ופרעה פחד ובלעם יעץ להרגו והש"י שלח מלאך גבריאל בצורת אדם מהחרטומים ויעץ לקחת מרגליות ולשומם בכלי אחד ואש בכלי אחר ולהביא שניהם לפני הנער והיה אם הנער יקח המרגליות יהיה סימן שבחכמה לקח הכתר וחיוב מיתה ואם יקח אש יהיה פטור וכן עשה והמלאך הרואה ואינו נראה סמך יד משה ולקח אש וישמוה על פיו ותבער קצת שפתיו ונעשה כבד פה וכבד לשון ויצא חפשי ונתגדל בבית בתיה ופרעה אב"י עד היות לו י"ח שנים ויש אומרים כ"ט שנים ואז יצא אל אחיו וירא איש מצרי מכה איש עברי שהיה דתן ויברח העברי המוכה אל משה ויאמר לו המצרי הזה נכנס בביתי באמש ויאסרני ובא על אשתי בפני ועתה מבקש להרגני ויך משה את המצרי בשם המפורש ויטמנהו בתוך בני ישראל הנמשלים לחול

וילך העברי לביתו לגרש אשתו שנטמאה ותברח האשה ויגד הדבר לאבירים אחי אישה בבקר שב משה שנית למחנה העברים ומצא דתן ואבירים נצים על דבר זה הגט ויצעק אליהם והשיבו לו הלהרגני אתה אומר וכו' והודיעו אל המלך רציחת המצרי והושם בבית האסורים ונפסק דינו להתיז ראשו ובשעת השחיטה נעשה צוארו כמו שיש ונהפך החרב על צואר הקוסטנר וימת ומשה ברח וילך לו אל מלך כוש אשר היה נגרש חוץ מעירו לזאת הסיבה היינו כי להיות קורקיננוס מלך כושי יוצא מעירו כדי ללכת להלחם נגד ארם ובני קדם הניח בלעם ושני בניו לשמירת העיר וזה כי בהתגדל משה בבית פרעה ואז היה שם בלעם אחד מחרטומיו ויגד לבלעם כי משה שונא לו ומבקש רעתו ואז בחר לברוח מלפניו וילך לו עם שני בניו לכוש ובהיות בלעם ובניו תוך עיר כוש ויועץ בלעם למרוד במלך וישמעו אליו המון העם והוא הגביה חומת העיר והחזיקה ועם כישופים החזיק עצמו בה ובשוב המלך לא רצו שיכנס ואפילו שנלחמו הרבה יחד לעולם היה יד המלך על התחתונה ויהי כי הגיע אליו משה ומצא חן בעיניו נתייעץ משה להיות בעזריו נגד בלעם ובסוף ט' חדשים חלה המלך וימת ויקומו שרי צבאותיו וימליכו את משה עליהם ונדרו לו לאשה אלמנת המלך ולהיות בלעם מעמיד בכשפיו נחשים ושרפים סביב העיר למשמרת לקח משה בני החסידה ועם תחבולות וע"א הבריח הנחשים ומשה וצבאותיו נכנסו בעיר ובלעם ובניו ברחו והלכו להם ויקם העם וימליכו את משה והשיאו לו אלמנת המלך וימלוך עליהם ארבעים שנה

ויפתח יהוה את פי האתון. (פכ"ב, פכ"ח).
שאלה: מי אשר פתחה את פיה ליעקב אע"ה
לאחר פרשת מכירת יוסף.

תשובה: כאשר מכרו בני יעקב את יוסף למדינים
וינחמו ויבקשו להחביאו ולא מצאו וראובן שב אל
הבור להוציאו להביאו אל אביו ויקרא יוסף יוסף
ואין עונה ויאמר מת יוסף מיראה או נחש המיתו
וכו' וכו' ויקם יעקב ויאמר לבניו קחו חרבותיכם
וקשתותיכם וצאו השדה אולי תמצאו גוית בני
וקברתוהו ובקשו נא בעד החיות ואשר תמצאו
לקראתכם ראשונה והבאתם אלי אולי יראה ה'
בעניי והכין לכם אשר טרף בני ואנקום נקמת בני
ויעקב עודנו צועק ובוכה ומכה כף אל כף ויעשו
בניו כן וילכו המדברה והנה לקראתם זאב אחד
ויתפשוהו ויביאוהו לאביהם ויקם יעקב ויצעק עוד
ויאמר במר לב אל החיה מדוע אכלת את יוסף בני
ואיך לא יראה מאלהי הארץ והצרתני על יוסף בני
ואכלתו חנם על לא חמס בכפו וכו'.

ויפתח ה' את פי החיה בעבור נחם את יעקב
בדבריה ותען חי אלהים אשר בראני וחי נפשך
אדוני לא ראיתי את בנך אך מארץ רחוקה באתי
לבקש את בני גם אני כאשר לך עם בנך קרה לי
עם בני כי זה עשרה ימים באתי בארץ הזאת
לבקשו אשר הלך מאתי ולא ידעתי אם מת או חי
ואבא היום בשדה לבקש את בני וימצאו אותי בניך
ויתפשוני ויוסיפו לי יגון על יגוני וכו' ועתה בן
אדם הנני בידך ועשית לי כטוב בעיניך היום אך חי
האלהים לא ראיתי את בנך ולא טרפתיהו ולא בא
אל פי בשר אדם כל ימי חיי ויהי כשמוע יעקב את
דברי החיה ויתמה מאד וישלח את החיה מידו ותלך
לדרכה. (סדר הדורות ח"א במהדו"ח עמ' ע' וע"א
בשם ספר הישר פ' וישב). ועי' למהחיד"א בחסדי
אבות – ראשי אבות דכ"ז ע"ב בשם הריטב"א דפי
האתון אב לכל. עיי"ש.

עֲשֶׂה דְבָרִים נְבָרָאוּ בְעָרְב שְׁבֵת בֵּין הַשְּׁמֵשׁוֹת,
וְאֵלוֹ הָיוּ, פִּי הָאָרֶץ, וּפִי הַבְּאֵר, וּפִי הָאֶתוֹן.
(אבות פ"ה, פ"ו).

שאלה: מה היה חשוב כ"כ להקב"ה לברוא פי
האתון דוקא בער"ש ביהשמ"ש.

תשובה: י"ל דכיון שראה הקב"ה שיש אדם [שהוא
בלעם] בבריאה שאין לו תשובה לפניו וא"כ נמצא
שיש חסרון בבריאה ואינה מושלמת לכן עמד
הקב"ה וברא את פי האתון בכדי שיהיה הבריאה
שלמה. (כן שמעתי מג"ר יעב"ץ שליט"א בשם
מרן הגרא"ל שטיינמן צוק"ל).

אתכה הרגתי ואותה הקייתי: (פכ"ב, פל"ג).
שאלה: מה קרה לבסוף עם האתון.

תשובה: אמרו חז"ל מדאמר המלאך לבלעם גם
אתכה הרגתי ואותה החייתי מכאן את למד שהרג
את האתון. (במדב"ר פ"כ פט"ו).

ויאמר בלעם אל בלק בנה לי בנה שבועה מזבחות.
(פכ"ג, פכ"ט).

שאלה: מדוע ז' מזבחות.

תשובה: לרמז ג"כ שבועה מזבחות כנגד אותו דור
עצמו דאיתא בספרי [פסחים דצ"ו ע"א] שלש
מזבחות היו במצרים משקוף ושתי מזוזות וכו'
וכתוב בסוף פ' בשלח [פי"ז, פט"ו] במלחמות
עמלק ויבן משה מזבחה ויקרא שמו ה' נסי ובפ'
משפטים כתוב ויבן משה מזבחה הרי חמשה מזבחות
ובמשכן היו שתי מזבחות מזבחה החיצון ומזבחה
הפנימי. (פנים יפות, ועי' ברש"י ובראב"ע).

פניני פז / הרב אברהם נח זלצמן, מח"ס 'אדני פז' על סוגיות הש"ס

ו) מתלמידי בלעם הרשע.

במשנה במסכת אבות מתבאר המעלות
הרעות שהיו לבלעם 'כל מי שיש בידו
שלשה דברים הללו מתלמידיו של
אברהם אבינו ושלשה דברים אחרים
מתלמידיו של בלעם הרשע עין טובה
ורוח נמוכה ונפש שפלה מתלמידיו של
אברהם אבינו, עין רעה, ורוח גבוה, ונפש
רחבה מתלמידיו של בלעם הרשע'.

והנה את המידה של עין רעה, אכן
מוציאים היטב, כמה רצון להרע היה לו
לישראל, למרות שלא עשו לו דבר, וכן
נפש רחבה שרצה את כל הונו של בלק
כפי שאמר אל עבדי בלק 'אם יתן לי בלק
מלא ביתו כסף וזהב לא אוכל לעבר את
פי ה' אלקי לעשות קטנה או גדולה',
משמע שזה היה רצונו, אך היכן רואים
שהיתה רוחו גבוה, ואף אם נאמר שכך
היה אופיו, מ"מ היכן מצינו שהיה בו
מעלה גרוע זו יותר משאר האנשים על

ולכאורה הדבר תמוה, הרי הסיבה שנהרגו ישראל הרי זה משום שגרמו 'לכעס' כביכול כלפי מעלה, כמו שכתוב 'ויצמד ישראל לבעל פעור ויחר אף יקוק בישראל'. ומעתה אם היה ידוע לבלעם מה הדרך לגרום לחרון אף, הרי שהיה עליו לגרום לכך כבר בהתחלה בעוד שהיו לו הכוחות הרוחניים, והיינו שאחר שניסה פע"א להקריב קורבנות ולא עלתה בידו, לשדל את הקב"ה לכעוס על ישראל, היה צריך לעשות את חטא בנות מואב, שיגרמו לכעס ואז לקלל, ומדוע לא עשה זאת.

ואלא שמכאן רואים את 'הרוח גבוה' שהיה לבלעם, שאם היה מייעץ זאת, ואכן היה נגרם מכך 'ויחר אף ה' הרי שאע"פ שהיה נוצר הזדמנות עבורו שיוכל לקלל את ישראל, ותחול קללתו, ויוכל ח"ו לכלות כל כלל ישראל, הרי שלא היו מיחסיו זאת אל הקללת של ולכוחות שלו. אלא היו תולים זאת בבנות מואב שהם החטיאו את ישראל וגרמו למגפה. ובגלל השיקול של הכבוד, העדיף לנסות שוב ושוב על אף שהבין שיתכן ובגלל זה יאבד את כל כוחותיו הרוחניים, הכל בכדי שלא להעזר בגורם נוסף שיתכן ויתלו בו את התוצאה.

פני תבל שהוא נבחר להיות הסמל המגונה ביותר למידה זו.

ואפשר לומר בזה שהנה בפרשה זו מתבאר שבלעם ניסה כמו"כ פעמים לנסות לקלל את עם ישראל ולא עלתה בידו, והטעם כמו שאמר לבלק 'מה אקב לא קבה אל ומה אזעם לא זעם ה', כלומר שרק בזמן שה' כועס על ישראל אפשר להחיל את הקללה עליהם, אך אם בשמים יש רק חסדים ואהבה לישראל לא שייך לקלל אותם.

וסביר להניח שהיה בידי בלעם את הידע האיך לגרום לכעס כלפי מעלה ולשדל שיקשיבו לדבריו, וניסה כמו"כ פעמים ולא עלתה בידו להכעיס את הקב"ה, ולכן לא הצליח לקלל את ישראל.

ואחר שלא עלתה בידו לקלל את ישראל, ונענש שנלקח ממנו הכוחות הרוחניים שלו, מ"מ גרם להרג רב בישראל כמו שמפרשים את הפסוק (כד) 'ועתה הנני הולך לעמי לכה איעצך אשר יעשה העם הזה לעמך באחרית הימים' שבדבר זה ייעץ לו את 'חטא בנות מואב' שהחטיאו את ישראל, ונהרגו כד אלף מישראל מחמת חטא נורא זה. והיינו ששנאתו לישראל היתה עצומה ואם לא הצליח לקללם ולהרוג את כולם לפחות יוכל להזיק בהם ולהרוג מה שכן ביכולתו.

”נחשבה”-הגאון מורנו רבי יחיאל הלוי נוביק שליט”א

בס”ד ”נחשבה” בלק תשפ”ב

וַיְבֹא אֱלֹהֵינוּ וְהָנֹה נָצַב עַל עַלְתּוֹ וַיִּשְׂרֵי מוֹאָב אֶתְּוֹ וַיֹּאמֶר לוֹ בְּלֹק מִנְּה דְבַר ד'. וַיִּשָּׂא מְשָׁלוֹ וַיֹּאמֶר קוּם בְּלֹק וַיִּשְׁמַע הַאֲזִינָה עָדֵי בְּנֵי צְפַר.

וברש"י, מה דבר ה', (במ"ר) לשון צחוק הוא זה כלומר אינך ברשותך.

תמוה ביותר מה הצחוק בזה, ומה טוב יותר לאדם כי לשמוע בקול השם, והלא אנו מתגאים הרבה פעמים ביום ואומרים, אשר קדשנו במצוותיו וציונו - כך - וכך - וכך, כי באמת אשרינו מה טוב חלקינו ומה נעים גורלינו ומה יפה ירושתינו, ואם בלעם לא זכה לקבל תר"ג מצוות כמו עם ישראל, לפחות יש לקנא בו שקיבל הוראות באופן ישיר ממש מהקדוש ברוך הוא, ויש לו הזכות לקיים מצוותיו, ומהו הצחוק המשונה של בלק. ועוד שחכמים אמרו גדול המצווה ועושה. וכל ימיו של אדם לא יספיק למלאות חיובו, להודות להשם ולזמר לשמו כי נעים כי יעקב בחר לו קה ישראל לסגולתו.

ובאמת איננו הראשונים לתמוה על צחוקו המוזר של בלק, כי כבר בלעם הוכיחו על כך.
וַיֹּאמֶר קֹדֶם בְּלָק וַיִּשְׁמַע הָאֱזִינָה עָדֵי בְנֵי צִפּוֹר.

וברש"י, קודם בלק, כיוון שראהו מצחק בו נתכוון לצעררו, עמוד על רגליך אינך רשאי לישוב
 ואני שלוח אליך בשליחותו של מקום.

כלומר אין לך על מה לצחוק, כי אם להיפך, לקום על רגליך, ולכבדיני על כך שהנני שלוח
 אליך בשליחותו של מקום.

והנה לנו ויכוח מעניין בין בלק לבלעם, בלק מזלזל בבלעם על כך שאינו ברשות עצמו כי אם
 ברשות השם, ואילו בלעם טוען להיפך, יש לכבד שלוחי השם שזכו שהשם נותן להם תפקיד
 לקיום רצונו יתברך, והם הם גיבורי כח עושי דברו לשמוע בקול דברו.

אמנם למרות שטענתו של בלעם צודקת ביותר, וכתוב בתהילים קי"ב, **אֲשֶׁרִי אֵיִשׁ יֵרָא אֵת ד' בְּמַצְוֹתָיו חִפִּין מְאֹד.** אבל בלעם לשיטתו הבזויה, אינו יכול לבא בטענה זו, שהרי כל עצמו
 מנסה הוא לקלל את ישראל, אף שידוע היטב שזהו נגד רצונו יתברך.

ואכן זו בעצם דרכו של בלעם הרשע, לדרוש כבוד שמים אך ורק מאחרים, ואפילו לדרוש
 תשלום על כל ענין שיצליח לעשות על ידי כוחותיו הרוחניים, וזו דרכם של תלמידיו, עין רעה
 ורוח גבוהה ונפש רחבה, וסופם יורדים לבאר שחת.

אבל אנחנו עמד בני בריתך, – תלמידיו של אברהם אבינו עין טובה ורוח נמוכה ונפש
 שפלה, – מקשטים עצמן ואחר כך מקשטים אחרים, – והם אוכלין בעולם הזה ונוחלין העולם
 הבא, וטוב להם כל הימים.

^^

הרב רבי יאיר וינשטוק שליט"א

כוחו של חרב.

משפחת נשיא הייתה מן המשפחות החשובות ביותר בספרד. גם יחסנית וגם בעלת
 השפעה ומעמד גבוה. בשנים כתיקונן, כאשר האווירה טרם הורעלה בשנאה נוראה
 נגד היהודים, תפסה המשפחה את אחד המקומות הראשונים בחיי הקהילה היהודית.
 בניה עשירים גדולים היו, עסקי בנקאות מסועפים היוו רק חלק מן ההון הגדול שעמד
 לרשותם של בני המשפחה. חיי המסחר והכלכלה של ספרד היו מושתתים במידה
 רבה מאד על היהודים הממולחים שידעו פרק בהלכות פיננסים, וכל מי שעינים לו
 בראשו ידע כי ללא היהודים והונם, כלכלת המדינה לא תחזיק מעמד. יהדות ספרד
 יכלה לחוש עצמה מבוססת מכל הבחינות.

אך לא לעולם חוסן. שלטון הכנסייה הרים ראש, ומעמד האינקביזציה התחזק
 לממדים מפלצתיים ממש. הכנסייה הפכה לשלטת המעשית של ספרד במקום בית
 המלוכה.

המלך פרדיננד והמלכה איזבלה שנחשפו שנים להטפת התרעלה של ראשי הכנסייה
 נגד היהודים, הסכימו לחתום על צו גירוש של היהודים מספרד, ובכך כרתו למעשה

את הענף העסקי שהמדינה כולה נשענה עליו. יהדות ספרד גורשה מן הארץ ויחד עמם גורשה גם משפחת נשיא.

דון יוסף נשיא, אחד מבניה היותר מוצלחים ומוכשרים של המשפחה, הגיע לפורטוגל כמגורש אך לא כחסר כל. זמן קצר לפני הגירוש, כאשר רבים מחבריו השלו את עצמם שהמלוכה לא תסכים לעשות צעד כה נואל, העביר דון יוסף בחשאי את הונו לפורטוגל, וכאשר הגיע הנה, מימש מיד את כספו. רבע ממנו השקיע במקום ושלושה רבעים אחרים העביר מאוחר יותר לתורכיה, איטליה, ואנטוורפן שבבלגיה. יחד עם בני משפחתו פיתח מחדש את עסקיה של המשפחה, וכעבור זמן מה עמדו לרשותם בנקים ובתי עסק בארבע מדינות חדשות. ראשי הכמורה יכלו רק לחרוק שיניים נוכח הצלחתם המשגשגת של שנואי נפשם.

דון יוסף נשיא יכול היה לשבת על זרי הדפנה ולקצור את הפירות בנחת, אך דמו געש ותסס בעורקיו. הוא חיפש דרך איך ללמד לקח את ראשי הכנסייה שהתאכזרו אל היהודים במשך שנים ורדפו אחר השרידים, האנוסים שהשתמדו למראית עין, בציד מכשפות ובטקסי שריפה פומביים לעתים תכופות.

הידיעות אודות מעמדי ה"אוטו-דה-פה" בהם הועלו על המוקד יהודים נאמנים שביקשו לעבוד את אלוקיהם במרתפים ובמחשכים, הגיעו לכל ריכוזי האוכלוסייה היהודית וגרמו לכולם צער וחרון, כאב וזעם אין אונים.

דון יוסף נשיא לא חש כך. הזעם שהוא חש לא היה חסר אונים. הוא חישב ומצא שיש לו את הכוח להכות כהוגן בראש הפתנים שהסב צער ויגון לרבבות יהודים.

*

שליח הדואר שהגיע אותו יום לביתו של מרן רבי יוסף קארו בצפת, נשא עמו איגרת חתומה בחותם כפול. השליח עמד כמסומר ליד פתח הבית ולא אבה לעזוב לאחר שמסר את האיגרת לנמען.

"אקרא את האיגרת מאוחר יותר" אמר מרן בשקט.

השליח סירב. "אודה על האמת, רבי" אמר בלהט, "קבלתי שכר כפול ומכופל כדי להיות נוכח בשעה שתקראו את הדברים. עלי למסור כי ראיתי במו עיני איך קרא מרן את המכתב".

"יבוא נא בצל קורת" ענה מרן בחיוך קל.

השליח סירב לשבת, ועמד כולו דרוך בשעה שרבי יוסף קארו שבר את החותם הכפול ועיניו חלפו ביעף על תוכן האיגרת.

הכותב היה דון יוסף נשיא. הוא גולל בפשטות את תוכניתו לנקום באפיפיור פאול הרביעי, שדן רבים מאנוסי ספרד למוות בשריפה, ובה בשעה לשלם לו כגמולו הרע,

על החורבן שהמיטו שלוחיו על יהדות ספרד, והרדיפות האכזריות המתנהלות נגדם בכל יום. "מקום ממשלת האפיפיור פאול והכנסייה הוא בעיר הנמל האיטלקית אנקונה. העיר אנקונה היא, כידוע למעלת כבוד תורתו, עיר מסחר חשובה ביותר בגלל צי הסוחר העוגן בנמליה. רבים הם הסוחרים היהודיים המנהלים את עסקי המסחר שלהם באנקונה. הרווחים הכספיים כולם נכנסים לכיסו של האפיפיור, בעל הבית של אנקונה. הגיתי רעיון נועז: להטיל חרם על אנקונה ולקרוא לכל אחינו היהודים לא לשלוח להבא את אוניות הסוחר שלהם לנמליה, ולהשתמש מכאן ולהבא בשירותי הנמל של פיזארו, עיר נמל לא רחוקה משם. יודע אני - הוסיף דון יוסף נשיא וכתב - כי סוחרים רבים יסרבו להצטרף לחרם, בגלל הנזק הכספי העלול להיגרם להם עקב החרמתה של עיר המסחר אנקונה. על כן פונה אני אל רבינו בבקשה ובתחנונים לצוות יחד עם כל רבני צפת, בגזירה דאורייתא, על כל הסוחרים היהודים להחרים את אנקונה, ולהכות את ראש הצוררים בכיסו!".

על החתום באו דון יוסף נשיא וחמותו הנגידה דונה גרציה מנדס, אשת חיל רבת פעלים ששמה הלך לפנייה.

חיוך קל התפשט על פניו המאירות של מרן למקרא הדברים הנועזים. דון יוסף נשיא העלה רעיון מזהיר. הוא הגה בדברים שעה קלה מול עיניו של השליח, ולאחר דומיה ממושכת פצה את פיו לראשונה:

"יכול אתה למסור את שראית, כיצד קראתי את האיגרת. בעוד כמה ימים בוא לביתי וקבל את תשובתי".

*

מרן הציע את תוכניתו של דון יוסף נשיא לפני רבני צפת, העיר שתפסה באותם ימים את הבכורה בארץ ישראל. למי שלא ידע סיפר על מעמדו של הכותב שבאותה תקופה הספיק לצבור תאוצה גבוהה מאד. זמן קצר אחר שביסס את עסקיו בפורטוגל עבר לקונסטנטינופול (איסטנבול) שבתורכיה. כשרונותיו המזהירים וקסמו האישי הבלתי נדלה העמידוהו מיד במרכז העניינים. תוך זמן קצר תפס מעמד חשוב בחצרו של השולטן התורכי סולימן השני ואף הפך למקורבו. כאשר מת השולטן סולימן ירש את מקומו השולטן סלים ומאז החל תור הזהב האמיתי של דון יוסף נשיא. השולטן סלים העריך את דון יוסף ובילה בחברתו שעות רבות. דון יוסף נשיא היה באותה תקופה יקיר בית המלוכה ונחשב ל"יהודי מספר אחד" בתורכיה.

"אם כה חשוב הוא, מדוע הוא צריך את הסכמתנו?" תהו כמה מן הרבנים שנתבקשו לחתום על כתב החרם.

מרן הסביר להם את ההבדל שבין תורכיה בה היה דון יוסף כל יכול, לבין המדינות האחרות, שם לא הכל מוכנים היו ללכת אחריו באש ובמים. רק איסור רבני מבית

המדרש יכול לגרוף אחריו את כל הסוחרים היהודיים ולמנוע מהם לשלוח סחורות לאנקונה.

עוד באותו יום חתמו מרן רבי יוסף קארו ולצדו רבי משה מיטראני, ואחריהם כל רבני צפת, על כתב החרם האוסר על כל סוחר יהודי באשר הוא שם לשלוח סחורות לאנקונה.

מכתב התשובה הגיע לידי של דון יוסף כעבור שבועות אחדים. אנשיו הפיצו את דבר החרם בכל מקום ומקום והגולה הייתה כמדורת אש.

"היהודים הכריזו חרם על האפיפיור" יצאה השמועה המרעישה בכל אירופה, ועד לאוזניו של האפיפיור הגיעה.

פאול הרביעי מילא פיו צחוק כאשר שמע על החרם היהודי על אנקונה, "מי הם היהודים בכלל" ביטל את הענין במחי יד. הללו טובים הם רק כחומר דלק למדורה, לשעשע את ההמונים ולהסיח את הדעת מבעיותיה האמיתיות של המדינה... ובכלל, מדוע שהסוחרים היהודיים יפסיקו לשלוח סחורות לאנקונה, וכי הם רוצים לאבד את ממונם?

לאחר חודשיים נמחק החיוך מפניו. לתדהמתו התברר לו כי הסוחרים היהודיים הם עם צייתן וממושמע. כולם כאיש אחד החרימו את נמל אנקונה, ובמקביל החל המסחר משגשג בנמל פיזארו. אכן, נמל פיזארו היה רחוק והאוניות נאלצו לעשות דרך ארוכה, פיזארו עצמה לא הייתה עיר מסחר מובהקת כמו אנקונה, אבל כל יהודי היה מוכן להטות שכם למאבק בצורך ולו גם במחיר של פגיעה כלכלית זמנית. עיניו של האפיפיור פאול חשכו

למראה טורי המאזן הכספי כעבור מחצית השנה. אנקונה איבדה את הבכורה לטובת פיזארו! עיר הנמל הנחשלת לשעבר הפכה לצומת המסחר החשובה ביותר באיטליה. הכנסות הכנסייה הלכו והידלדלו, וכיסיו של פאול הצורך התרוקנו בצורה מדאיגה!...

*

"הבו לי את דון יוסף נשיא" השתולל האפיפיור בלשכתו, "הביאו אותו אלי ואעלה אותו על המוקד עוד היום".

יועצו של האפיפיור, החשמן גבריאלו, הביט באדונו בשמץ של גיחוך, "זה מן הנמנע" אמר בהחלטיות.

"מדוע?" שאג האפיפיור בחרון.

"דון יוסף נשיא איננו עוד אזרח ספרד. הוא יד ימינו של השולטן התורכי סלים והאיש השני בחשיבותו במדינה. שומרי ראש חמושים מתלווים אליו בכל אשר ילך".

האפיפיור קמץ את אגרופו ודוק מרושע כיסה את עיניו, "אתה ממהר להתעייף, גבריאלו יקירי". צליל לעגני נמזג בקולו. "אני נחוש ממך. עוד אניח את ידי על החצוף".

שליחי חרש הסתננו בחשאי לתורכיה והחלו משוטטים ליד ביתו של דון יוסף נשיא. טבעת החנק החלה מתהדקת סביב צווארו של היהודי הבכיר מבלי שזה יידע מאומה על כך...

*

שעת לילה מאוחרת הייתה עת הקיש אלמוני לבוש בגדים כהים על דלתו של ראובן, רופאו האישי של דון יוסף הנשיא. הרופא נבעת למראה האישי בעל העינים היוקדות שביקש לשוחח עמו באמצע הלילה.

"אני שליחו של אדם חשוב מאד" לחש האישי, "באתי לשוחח עמך בענין שאינו סובל דיחוי".

ראובן הכניס את השליח לחדר הפנימי.

"נודע לי שאתה הוא רופאו האישי של דון יוסף נשיא" אמר האישי בשקט.

"אכן כן" אמר ראובן בגאווה. "יותר מזה, אני גם עוזרו האישי".

"מצויך".

האורח הושיט ידו לחיקו ושלף שני צרורות משם. את אחד מהם פתח מיד ועיניו של ראובן הרופא התעגלו מול ברק היהלומים והזהב שנצץ באור הקלוש. "כל זה יהיה שלך" לחש האישי, "אם תעשה מה שאומר לך".

הוא שלף צלוחית חתומה מן הצרור השני, "יש כאן רעל קטלני שבכוחו להרוג סוס אביר בן רגע" העינים הבווערות ננעצו בפניו הנדהמות של הרופא. "אתה הוא האישי היחיד היכול לבצע זאת. אתה יכול למזוג כמה טיפות מן הרעל הזה לתוך כוסו של אדונך בלא שאיש יידע על כך. אני מצווה עליך בשם אדוננו רב החסד האפיפיור פאול הרביעי, להרעיל את דון יוסף נשיא!".

חריקת כסא מוסט אחורה קרעה את דומיית הליל. הרופא זינק על רגליו והביט בשליח ובתצוגה שעל השולחן כמוכה רעם. עיניו נדדו בין ערימת היהלומים והזהב לבין הצלוחית, וראשו סב על צירו כלא מאמין. כמה פעמים בקש לפצות את פיו אך אפילו הכעכוע שיצא מגרונו גזל ממנו מאמץ רב.

"מה אתה מהסס?" לחש האישי בקול מפתה, "מחר אתה מרעיל אותו. איש לא יידע כיצד מת, יחשבו שהשבץ אחזו. לאחר כמה ימים תפליג מכאן לכל מקום שתחפוץ. העולם כולו פתוח לפניך. תהיה עשיר מופלג כל ימי חיך".

הרופא התעשת. "אני לא יכול לעשות את זה". הצליח להשמיע משפט אחד לבסוף, "לא אבגוד באדוני".

אישוניו של השליח התיזו גיצים בווערים, קולו היה קר כקרח, "אם כך, חיך אינם שווים פרוטה" התיז חרש. "בעוד כמה ימים תהיה מכוסה בתלולית עפר".

הוא קם ללכת, בזריזות הכניס את הרעל והיהלומים לכיסיהם.

"רק רגע אחד" רדף אחריו הרופא כשהוא מצווח בקול נפחד, "חכה רגע, מה אתה בורח כל כך מהר. עוד לא הצעתי אפילו מים לשתות. שב מעט ליד השולחן, אמזוג לך כוס צוננים. יש לנו על מה לשוחח. בהחלט".

חיך זדוני הבלח לרגע על פניו של האורח.

*

דון יוסף נשיא היה שרוי בשמחה עצומה. "שמעת?" חיבק את כתפיו של ראובן, רופאו האישי. "השולטן העניק לי תואר דוכס ונתן לי במתנה את האי נקסוס. מהיום תואר הוא 'הדוכס מנקסוס' מה דעתך על זה, ראובן?".

"איחולי" אמר הרופא בפנים חמוצות. לא יכול היה לתאר לעצמו עיתוי גרוע מזה. הקירבה בין השולטן ליועצו הולכת ומתהדקת.

"וזה עוד כאין וכאפס לעומת מה שאגלה לך כעת", דון יוסף לא הרגיש בפניו המכורכמות של רופאו. "זה מכבר שוקל השולטן באהדה את בקשתי לתת ליהודים רשות להקים שלטון עצמאי בעיר טבריה שבארץ ישראל. שער בנפשך. השולטן מוכן לתת לנו עצמאות מדינית בארץ ישראל, ולמנות אותי למושל".

"ומתי זה יקרה?" גמגם הרופא, "אינני מבין, האם תגור בנקסוס או בטבריה או בקונסטנטינופול? אני מבולבל לגמרי".

דון יוסף פרץ בצחוק עליז וטפח על שכמו של הרופא בחיבה, "כפי הנראה לא ישנת היטב הלילה, ראובן. רואה אני עיגולים שחורים מתחת לעיניך".

גוו של הרופא נרעד. דון יוסף הרגיש במשהו!

"ראשי כואב" מלמל חטופות.

דון יוסף טפח שנית על שכמו, "לך תנוח ראובן היקר. העיקר שתבין את דברי. האי נקסוס עומד לרשותי בכל עת שאחפוץ לשהות בו. אולם לא ארבה לנצל את זכותי זאת. כפי הנראה אעלה בקרוב לארץ ישראל. יש בדעתי לפתוח מרכז של תורה בעיר טבריה, ולקרוא ליהודים תלמידי חכמים לבוא לגור בה. האת, צפת לא תהיה בודדה!".

"זמני קצר" הרהר הרופא בבהלה, דמותו המאיימת של האורח הלילי עוד עמדה מול עיניו. המלים המפחידות הדהדו באוזניו, "בעוד כמה ימים תהיה מכוסה בתלולית עפר".

בביתו של דון יוסף נשיא החלו ההכנות לקראת הנסיעה לארץ ישראל, בעוד רופאו ראובן רוקח בסתר מזימות נאלחות כיצד להכפיש את שם אדונו בעיני השולטן. כמה ימים תכנן את צעדיו הבאים, אך עד שהחליט לפעול, עזב השולטן את המדינה בנסיעה ממושכת לארצות המזרח. כאשר שב סלים מנסיעתו, כבר הפליג מכבר דון יוסף נשיא לארץ ישראל ואף הספיק לכונן בטבריה ישיבה לחכמי תורה. זו הייתה התחלה מצערה אמנם, אך בראשו של דון יוסף כבר נרקמו תוכניות פיתוח רבות. דבריו של השולטן לא הרפו ממנו. וכה אמר לו סלים בטרם נסע:

"אני מרשה לך לכונן בטבריה ממלכה יהודית זעירה!".

*

מזכירו האישי של הסולטן הופתע כאשר ראה את רופאו ועוזרו האישי של דון יוסף. "האם לא נסעת לארץ ישראל?" שאל בפליאה.

הרופא גמגם משהו על עיכוב מפתיע שנולד ברגע האחרון ובקש לראות את השולטן בדחיפות.

כעבור שעה קלה ישב הרופא בלשכתו של השולטן ופרש על שולחנו מסמכים - מזוייפים היטב - המעידים על כוונתו הסמויה של דון יוסף נשיא להקים ממלכה רחבה בכל תחומי ארץ ישראל, ולחרוג מתחום המושב שהוענק לו בטבריה בלבד. מסמכים נוספים העידו על מזימתו של דון יוסף נשיא להכריז על מרד בשולטן.

השולטן התקשה להאמין. אך המסמכים היו עשויים מלאכת מחשבת. הרופא ניצל את כל החותמות שעמדו לרשותו. את כל הידיעות שצבר במהלך השנים, ואת יכולתו המצוינת לחקות בדיוקנות את כתב ידו של אדונו.

פניו של השולטן קדרו. "גידלתי נחש בחיקי!". עיניו רשפו בזעם.

"רוממתי אותך עד לפסגה וכך הוא משלם לי על כל הטובה?".

התוצאות לא איחרו להגיע. למרבה ההפתעה קיבל דון יוסף מכתב שוצף מן השולטן האוסר עליו ולהבא לחזור לתורכיה, מאחר ובן מוות הוא אם יעז להציג כף רגל על אדמתה. מיותר לציין כי כל סמכויותיו נשללו ממנו.

רבני צפת פרסמו בכל התפוצות "קול קורא" שני, המורה להחרים שוב, והפעם את רופאו ועוזרו לשעבר, ראובן הבוגד.

החרם הועיל. יהודי תורכיה נמנעו מלהחליף מילה עם ראובן וסובבו את ראשם בשאט נפש למראהו. משהתעשת והבין את גודל הנזק שחולל ניסה לתקן את המעוות, אבל השולטן סלים לא רצה לפגוש בו עוד.

בודד וגלמוד ישב ראובן בביתו, מבכה את טיפשותו ואת הלשנתו המתועבת שהסבה נזק חמור הן ליהודי תורכיה והן לדון יוסף נשיא ולתוכניותיו בעלות המעוף. בודד וגלמוד ישב, וכך גם מת אחרי תקופה קצרה, עזוב ונשכח. איש לא רצה בו עוד ואפילו אשתו וילדיו ברחו ממנו כמפני המגפה. זמן קצר אחרי כן עלה בידיו של דון יוסף נשיא להיפגש עם סלים ולהוכיח לו את השקר שבעלילה הנבזית. השולטן שהשתכנע, החזיר לו שנית את כל הסמכויות שנשללו ממנו ביום חרון אף.

גם החרם הראשון שהטילו הרבנים על העיר אנקונה, עשה את שלו. נמל פיזארו שהיה נמל זנוח ובלתי ראוי למעגן ספינות סוחר, שופץ ושוכלל והפך בהדרגה לנמל העיקרי של חיי המסחר השוטפים באיטליה. כל איומיו של האפיפיור פאול הרביעי לא הועילו לו. המסחר באנקונה כמעט הושבת והנזק הכלכלי שנגרם לראש הכמורה ולממסד הכנסייתי כולו, היה חסר תקדים!

כוח כיבוד הורים. (מקור אנונימי)

שקועים היו ה"יהודי הקדוש" מפשיסחא ותלמידיו בלמוד, והנה הגיע עניין קשה מאד. התעמק הצדיק בלמודו, וכלל לא חש בנעשה סביבו. כל אותה עת ישבו סביבו התלמידים והמתינו עד אשר ימשיך רבם בשעורו. ואולם, עיונו של הצדיק באותה סוגיה חמורה אך זמן רב. לפתע חש אחד התלמידים הממתנים ברעב. אמר אפוא לנפשו:

'בודאי יוסיף הרבי להגות בסוגיה עוד זמן רב. בינתיים יכול אני למהר לבית אמי ולטעום דבר מה על מנת להשקיט את רעבוני.

עתה, מציק לי הרעב ומונע ממני להתעמק בלמוד. ואם לא אוכל כעת כיצד אצליח להתרכז בלמוד מאוחר יותר?'

ובמחשבה זו מיהר אל ביתו, אכל דבר מה ופנה לשוב אל בית המדרש. עודנו על סף הבית,

וקולה של אמו השיגו: "אנא, בני, התוכל לעלות אל עלית הגג ולהוריד חבילת שחת?

הן יודע אתה, בני, שאינני מסוגלת לטפס עד לגג, וכה זקוקה אני עתה לשחת!"

"אבל, אמא", השיב הבן, "עלי לחזור מיד אל בית המדרש. הן הרבי יסיים עד מהרה את עיונו בסוגיה ויתחיל להסביר את הדברים באזני התלמידים!"

"מוטב, בני", הבינה האם והפטירה אנחה, "שתשוב ללימודך. סלח לי על שבקשתך לטפס אל עלית הגג.

אך מה לעשות, ואני זקוקה לעתים קרובות לעזרתך. כן..." דמעה נגרה מעיניה, "לא קל להיות אשה אלמנה..."

כשהמילים של אמו מלוות אותו יצא הבן מהבית ופסע לעבר בית המדרש.

תחילה צעד במהירות, חושש היה שמא יפסיד שמץ מדברי רבו. אך הנה נעשו צעדיו מתונים קמעה,

ולפתע עצר על מקומו בבהלה. "לשם מה אני לומד?" שאל את עצמו שאלה נוקבת. "לאיזו מטרה אני כה ממהר אל בית המדרש? האם כדי ללמד ולדעת עוד ועוד? וכי מה אשיג אם אוסיף לעצמי ידיעות והרי כל מטרתו של הלמוד היא על מנת לקיים את הדברים!

"והנה, עתה", הכהו לבו, "לא מילאתי את בקשתה של אמי. אמנם למדתי הלכות כיבוד הורים, וההלכות שגורות על פי

אך כאשר הגיע הרגע לקיימן מה עשיתי? עזבתי את אמי ולא מילאתי את משאלתה. האם לשם כך למדתי את ההלכות?" "לא! כל מטרת הלמוד היתה על מנת לקיים את הדברים.

ולכן, עלי למהר הביתה ולעשות את שבקשה אמי!" וחישי סב הנער על עקבותיו ושב לבית אימו.

הוא טיפס אל עלית הגג, חיטט בין החפצים עד אשר מצא את חבילת השחת המבוקשת.

"הנה, אמא, השחת שבקשת" הגיש את החבילה לאמו בעינים מושפלות מבושה. "אנא, מחלי לי על שלא מילאתי את בקשתך מיד". על פניה של האם הסתמן חיוך של קורת רוח.

"רוב תודות, בני. ועתה, רוץ ללמודך, מקוה אני שלא הפסדת ולו גם מעט מדברי רבך!"

כשלבו קל עליו מיהר הנער אל בית המדרש. "אנא ה'" רחשו שפתיו, "אינני רוצה להפסיד את דברי הרבי, עשה שלא אאחר!"

בידיים רוטטות פתח את דלתו של בית המדרש. בחלל החדר עמדה דומה. ה"יהודי הקדוש" שקוע היה עדיין בעיונו. והנה, אך נפתחה הדלת, הרים הצדיק ראשו מן הספר וחיוך האיר את פניו הקדושות.

הוא קם ממקומו ופנה אל התלמיד הניצב על הסף. "האם ידוע לך מי מלוה אותך כעת?"

הנער היתום השפיל פניו במבוכה. חבריו התבוננו חליפות ברבם ובחברם אך זולת הנער שבפתח לא ראו מאומה.

"אמור נא", שב ה"יהודי הקדוש" לשאול, "איזו מצוה חשובה קיימת זה עתה, שבזכותה בא עמך מלוה כה נכבד?"

והנער עדיין שותק במבוכה. "כשנכנסת הנה", המשיך ה"יהודי הקדוש", "ראיתי כי האמורא אביי מלוה אותך.

ובהיכנסו, האיר את עיניי וישב את הקושיה החמורה שהתלבטתי בה שעה ארוכה. אמור לי אפוא, על מה ולמה זכית למלוה גדול שכזה?" או אז פצה הנער את פיו ובקול לחש סח את אשר עבר עליו בשעה האחרונה.

"הבנתי שטעית", סיים, "ולכן שבתי הביתה ומילאתי את רצון אמי".

"אכן", פנה הצדיק אל תלמידו, "ברור כשמש על שום מה זכה חברכם ללוויו של אביי.

אביי יתום היה מאביו ומאמו. וישמו הנו ראשי תיבות של המלים: "אשר בך ירחם יתום.

האמורא אביי לא זכה בימיו לקיים את המצווה החשובה, מצות כבוד אב ואם, ולפיכך מאז פטירתו נוהג הוא ללוות את המקימים את המצווה הזו, שכן עז רצונו להצטרף אל אלו הזוכים לקיים את המצווה החשובה, מצוות כבוד אב ואם" (מעשיהם של צדיקים).

*לצערנו כיום בימות עיקבא דמשיחה אנחנו מבחינים איך שהנבואות וסימנים מתממשים.

נערים ילבינו פני זקנים, בת קמה באמה, כלה קמה בחמותה, החוצפה תישגה, אין כיבוד הורים כהילכתו. הדור של היום מקל בכבודם באופן חריג ואם בכלל אפילו אחרי מותם

אין מכבדים אותם שלא אומרים עליהם קדיש כל השנה בשלוש תפילות שזה הצער הגדול ביותר לנשמה עד כדי כך שהנשמה יכולה לרדת גילגול או לבוא בדיבוק או בחלום לקרוביה.

~~~~~
hanoach90@gmail.com !!! התודה והברכה לכל אלו שמסייעים להצלחת הגיליון!

חנוך חיים וינשטוק נ"י 050-414-2587

לרגל שמחת היכנס נכדי הבחור היקר כמר הלל יעקב נ"י בן הרה"ג רבי ברוך פינחס שליט"א, לנועם המצוות, מוקדש הגיליון לזכותו, שיעלה במעלות התורה והיראה והחסידות ויתעבד לאילנא רברבא. כפי שאיפת הוריו ומוריו שיחי'.

השבוע לא התאפשר לי להוציא בצורה מסודרת את דברי ואת הפרק השבועי, לפיכך דחיתי זאת לשבוע הבא בל"ג בס"ד ועם הציבור הקדוש שיחי' הסליחה.